

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti nastavničkoga
smjera i mađarskoga jezika i književnosti komunikološkoga smjera

Mateja Matić

Glagolska vremena u Veberovoj *Slovnici Hrvatskoj*

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2018.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Dvopredmetni diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti nastavničkoga
smjera i mađarskoga jezika i književnosti komunikološkoga smjera

Mateja Matić

Glagolska vremena u Veberovoj *Slovnici Hrvatskoj*

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologije, grana kroatistike

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2018.

Sadržaj

Uvod	1
Zagrebačka škola i hrvatski vukovci	2
Veberova Slovnica u suvremenoj literaturi	7
Slovopis, pravopis i nazivlje u Veberovoj Slovnici	11
Glagolske kategorije	15
Metodologija opisa glagola u Veberovoj Slovnici	17
Glagoli po značenju	19
Aktivni	19
Pasivni	19
Prelazni	20
Neprelazni	20
Povratni	20
Glagoli po trajanju čina	21
Tvorba glagolskih vremena	23
Glagolski načini	32
Glagoli po infinitivu	37
Zaključak	42
Popis literature	44

Sažetak

U radu se opisuju glagolska vremena i glagolski načini u Veberovoj *Slovnici hrvatskoj* iz 1871. godine te se uspoređuju s glagolskim vremenima i načinima u suvremenim gramatikama na taj način da se naglasak stavlja na opis, tvorbu i nazive kojima se služio Veber. Na početku rada ukratko se opisuju slovopis, pravopis i nazivlje Veberove *Slovnice*, a daje se i uvid u suvremenu literaturu koja govori o *Slovnici*. Na taj se način pokazuje koliko su se glagolski oblici, opis te tvorba glagolskih vremena i načina predstavnika zagrebačke škole, razlikovali od suvremenog jezika.

Ključne riječi: glagoli, glagolska vremena, glagolski načini, zagrebačka filološka škola, *Slovnica hrvatska* Adolfa Vebera Tkalčevića

Uvod

U ovome radu bit će riječi o glagolskim vremenima u *Slovnici hrvatskoj* Adolfa Vebera Tkalčevića. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta* doživjela je tri izdanja, prvo izdanje 1871., drugo 1873. te treće 1876. godine, a ovaj se rad temelji na prvom izdanju slovnice.

Budući da je autor slovnice predstavnik zagrebačke škole, u radu će se opisati načela zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca, njihove temeljne normativne razlike i usporediti s djelom Adolfa Vebera Tkalčevića. Dat će se uvid u slovopis, pravopis i nazivlje kojim se Veber služi u svojoj *Slovnici*, a njegovo će nazivlje biti uspoređeno sa suvremenim gramatičkim nazivljem. U suvremenoj se literaturi ne govori mnogo o glagolima i glagolskim vremenima u Veberovoj slovnici, stoga se u jednom poglavlju daje pregled suvremene literature koja govori o glagolima, ali i o samoj *Slovnici hrvatskoj*. U radu se govori o metodologiji opisa glagola u Vebera; na koji način Veber dijeli glagole, koji se glagolski oblici javljaju u *Slovnici*, koliko glagolskih vremena i načina razlikuje Veber, a sve navedeno bit će uspoređeno sa suvremenim opisom. Zbog razine i namjene ponajviše se uspoređuje s Babić-Težak *Gramatikom hrvatskoga jezika* budući da je ta gramatika školska kao i Veberova. U završnome radu *Glagolske vrste i razredi u suvremenim gramatikama*¹ opisana je podjela glagola na glagolske vrste i razrede s obzirom na infinitivni završetak i tvorbu prezenta. Taj način podjele i zaključak rada bit će uspoređen s načinom podjele glagola u Vebera.

Dakle, cilj je ovoga rada opisati glagolske kategorije i potanko prikazati podjelu i tvorbu glagolskih vremena u *Slovnici hrvatskoj* u usporedbi s podjelom i tvorbom glagolskih vremena u suvremenim gramatikama.

¹ URL: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:322> , veljača 2018.

Zagrebačka škola i hrvatski vukovci

Kada je riječ o razvoju hrvatskoga standardnog jezika, cijelo 19. stoljeće može se podijeliti u tri razdoblja. Prvo je razdoblje ilirsko razdoblje koje traje od tridesetih godina do polovice 19. stoljeća, zatim razdoblje filoloških škola od polovice 19. stoljeća do devedesetih godina 19. stoljeća te treće razdoblje, razdoblje hrvatskih vukovaca kojemu pripada posljednje desetljeće 19. stoljeća.² S obzirom na književnojezičnu normu kao glavni kriterij podjele, nastale slovnice i gramatike mogu se podijeliti u dvije skupine: u slovnice zagrebačke škole i hrvatske vukovske gramatike jer slovnice jezikoslovaca zagrebačke škole načelno zastupaju ista normativna rješenja iz doba ilirizma i druge polovice 19. stoljeća koja su suprotstavljena obilježjima hrvatskih vukovskih gramatika.

„Temeljna je razlika između zagrebačkih i vukovskih gramatika u tom što zagrebački slovničari normiraju književni jezik svjesni da je književni jezik iznad mjesnih govora i dijalekata i da ga ne treba ondje tražiti – njihovo je načelo: *Piši kao što dobri pisci pišu* jer pri normiranju polaze od pisane hrvatske književnoumjetničke i književnojezične tradicije; hrvatski vukovci normiraju književni jezik oslanjajući se na konkretan živi govor i njihovo je načelo – *Govori kao što dobri štokavci govore* jer pri normiranju polaze od usmenoga štokavskoga izričaja.“ (Ham, 2006.: 69.)

Zagrebačka filološka škola nastavlja tradiciju i gramatičarsku djelatnost svojih prethodnika braneći i njegujući književni jezik štokavske stilizacije koji se postupno osuvremenjuje i jekavizira, što znači da je u temelju književnoga jezika štokavština „ona koja je već u starijim gramatikama zadobila oblik književnoga jezika.“ (Ham, 2006.: 67.) Pranjeković je govoreći o zadaćama zagrebačke filološke škole citirao Vebera:

„Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavaca kako bi se razširilo književno polje. Zato su, proučivši sva tri narječja, prihvatili iz štokavštine one oblike, kojimi se ona najjače iztiče, a zadržali iz kajkavštine i čakavštine one, koji su pravilniji, a nisu još posve izumrli među štokavci, tako da su se braća mogla dobro među sobom razumievati, što je glavni cilj jezičnoga jedinstva.“ (Pranjeković, 1999.: 425.)

² Podjela prema Ham, 2006.: 65.

Dakle, jezikoslovci su zagrebačke škole u želji za stvaranjem jedinstvenog književnog jezika preuzimali starije oblike, ali i postupno primali novoštokavske oblike. Na taj način nisu prekidali razvojni tijek književnoga jezika koji je primao neka nova obilježja, ali ostajao prepoznatljiv.³ Za razliku od njih, vukovci u svom radu zanemaruju gramatičarsku tradiciju i hrvatsku književnost te književni jezik grade na živom ijekavskom štokavskom govoru.

Filološka je načela zagrebačke škole 1884. godine izrekao predvodnik zagrebačke škole Adolfo Veber, jezikoslovac, putopisac i autor dvaju izdanja *Skladnje ilirskoga jezika za srednja učilišta*, 1859. i 1862. godine, dvaju izdanja *Slovnice hrvatske za srednja učilišta* 1871. i 1873. godine te *Slovnice hrvatske za srednja učilišta* koja izlazi 1876. godine. Ta su djela značila svehrvatski napor kako bi se postigao ujednačen književni jezik. S obzirom na to da se zagrebačka filološka škola razvila iz književnonormativnog programa ilirizma, ona bi se mogla nazvati i ilirskom, ali se djelovanje ilirizma ugasilo u drugoj polovici 19. stoljeća.

Najvažniji su zagrebački slovničari i stvaratelji norme hrvatskoga književnoga jezika od ilirizma do kraja 19. stoljeća: Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolfo Veber Tkalčević. Osim spomenute trojice djelovali su i autori „čije slovnice i gramatike nisu u normativnom smislu bile presudne i odlučujuće kao u slavne zagrebačke trojke, ali su usmjeravale normizaciju hrvatskoga književnoga jezika prema zagrebačkoj matrici.“ (Ham, 2006.: 96.) Ti su autori: Rudolf Fröhlich Veselić, Ilija Rukavina Ljubački, Lavoslav Fürholzer, Andrija Stazić, Jerolim Šutina, Fran Volarić, Ivan Danilo, Vinko Pacel, Paul Pierre, Josip Vitanović, Dragutin Parčić, József Margitai.

Za razliku od zagrebačkih slovničara i njihovih načela, škola hrvatskih vukovaca, koje su predvodili Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić, zalagala se za stvaranje zajedničkog jezika Hrvata i Srba. Zanemarujući tradiciju, oni književni jezik grade na temelju pučke ijekavske štokavštine. Smatrali su kako je jezik zagrebačke filološke škole zatvoren unutar gramatika i kao takav zastario te su se u svom djelovanju usmjerili na štokavski purizam. Tako se „hrvatskom vukovskom gramatikom naziva ona hrvatska gramatika u kojoj se prepoznaju književnojezična obilježja koja normiraju Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić.“ (Ham, 2006.: 125.)

Dakle, razdoblje od ilirizma do kraja 19. stoljeća razdoblje je stvaranja i normiranja jedinstvenog književnog hrvatskog jezika koje je obilježeno borbom dviju škola. Krajem 19.

³ Usp. Ham, 2006.: 65. -68.

stoljeća načela hrvatskih vukovaca pobjeđuju književnojezična normativna rješenja zagrebačke filološke škole.

Radi lakše preglednosti, najizrazitije i najvažnije jezične sastavnice zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca prikazuju se u sljedećoj tablici s osobitim naglaskom na dio tablice koji govori o nazivlju, slovopisu i pravopisu o kojima će biti riječi nadalje u radu:

Tablica 1. Usporedba normi zagrebačke filološke škole i vukovske škole⁴

	Norma zagrebačke škole		Vukovska norma
Gramatički model	Imeničke se sklonidbe dijele prema nastavku u G jd. Lokativ je šesti padež, a instrumental sedmi	Gramatički model	Imeničke se sklonidbe dijele prema imeničkom rodu Lokativ je sedmi padež, instrumental šesti
Nazivlje	slovnica, samostavnik, pridavnik, brojnik, zaimi, spol, osobno zaimi, glagolj, glagoljna osoba, prošlo vrijeme, predlog, veznik, uzključnik ili umetak, prislov (prilog)...	Nazivlje	Gramatika, imenica, pridjev, broj, zamjenica, rod, glagol, glagolsko lice, predašnje vrijeme, predlog, savez, usklik, prilog...
Slovopis	tj, ć = č, dj, gj= đ (dž samo u Babukića) do 1876. jat se bilježi kao ě; samoglasno r kao ěr od 1876. jat se bilježi kao ie, je; samoglasno r kao r	Slovopis	Dugi se odraz jata bilježi kao ije, a kratki kao je Samoglasno r bilježi se bez popratnog ě Uvedena su slova đ i dž, ne upotrebljava se tj, nego č
Pravopis	Morfonološki (prema Babukićevu načelu: Piši za oči, govori za uši)	Pravopis	Fonološki (prema Karadžićevu načelu: Piši kao što govoriš)
Fonologija i fonetika	Dugi je odraz jata fonem, dvoglasnički i jednosložni Četveronaglasni sustav (samo u Babukića tronaglasni) Dugouzlazni naglasak: ^, a dugosilazni naglasak: ˇ	Fonologija i fonetika	Dugi odraz jata nije dvoglasni fonem, nego je trofonemski slijed i+j+e dvosložnoga

⁴ Tablica prema Ham, 2006.: 70. i 127.

			izgovora s kratkim naglascima Četveronaglasni sustav uz osobitnost bilježenja dugih naglasaka: dugouzlazni naglasak: ´, a dugosilazni naglasak: ^
Morfologija	<p>U imeničkom G mn. bilježi se h: G mn. jelen-ah, sel-ah, žen-ah, stvar-ih</p> <p>Preporuka o sklonjivosti brojeva dva, oba, tri, četiri; u brojeva dva i oba, dvije i obje razlikuje se rod: dvaju i dviju, dvama i dvjema</p> <p>Glagolski pridjevi sadašnji i prošli posebna su sklonjiva vrsta participa: prikazujuća slika, prikazujuće slike...</p> <p>Futur egzaktni: bit ću kopao</p>	Morfologija	<p>u imeničkom G mn. nastavak je -a, -i (ne bilježi se h): G mn. jelen-a, konj-a, sel-a, žen-a, stvar-i</p> <p>preporuka o nesklonjivosti brojeva dva, oba, tri, četiri; u brojeva dva i oba, dvije i obje u DLI izjednačeni su rodovi prema obliku za ženski rod: dvjema, objema</p> <p>glagolski pridjev sadašnji i prošli ne postoje kao posebna sklonjiva vrsta participa, nema futura</p> <p>egzaktnoga: bit ću kopao</p>

U tablici se prikazuje suprotstavljenost normi dviju škola – zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca. Budući da se normativne razlike najočitije potvrđuju u slovopisu, pravopisu te morfološkom i fonološko-fonetskom ustrojstvu, upravo su te jezične razine ukratko opisane u tablici.

Na početku tablice nalazi se gramatičko nazivlje, a može se primijetiti kako su neki nazivi kojima su se koristili hrvatski vukovci ostali jednaki i danas, npr. *imenica*, *zamjenica*, *glagol*, a neki nazivi više ne postoje u takvom obliku, npr. *predašnje vrijeme*. Tablica jasno prikazuje različita slovopisna rješenja o pisanju jata, samoglasnog *r*, kao i načela morfološkog i fonološkog pravopisa. Nakon kratkog prikaza naglasnog sustava jezika, odnosno prikaza bilježenja naglasaka na vukovski način i na način zagrebačke škole, slijedi dio o morfološkim pravilima. Ističu se razlike u bilježenju imeničkog množinskog genitiva; zagrebačka škola bilježi završno *h*, a vukovci ga ne bilježe. Glagolskim je oblicima u tablici posvećeno najmanje pozornosti. Upućuje se tek na glagolski pridjev sadašnji i prošli i na futur egzakti koji nije isto što i futur egzakti u suvremenom jeziku. Futur drugi u suvremenom se jeziku naziva i futur egzakti, a o razlici između Veberovog i suvremenog futura egzaktnoga bit će riječi kasnije. Tomo Maretić u *Gramatici hrvatskog ili srpskog književnog jezika* također govori o vremenu koje se „izriče svezom futura i aktivnog participa, npr. bit ću čuvao, bit ćeš sačuvala.“ (Maretić, 1963.: 295.) Tu svezu naziva *preteritofutur* ili *četvrto složeno prošlo vrijeme*. Njime se izriču prošli događaji za koje se ne zna jesu li se dogodili ili pak nisu.

Veberova Slovnica u suvremenoj literaturi

Ljiljana Kolenić u svom članku *Gramatičke definicije u Veberovoj Slovnici i Reljkovićevoj gramatici* uspoređuje gramatičke definicije u dvama hrvatskim gramatikama, a to su *Nova slavonska i nimačka gramatika* Matije Antuna Reljkovića koja je izdana 1767. godine u Zagrebu i *Slovnica hèrvatska* za srednja učilišta Adolfa Vebera, izdana 1871. godine u Zagrebu. Razlika između Veberove i Reljkovićeve slovnice jest u tome što je Veberova slovnica jednojezična i hrvatska slovnica, a Reljkovićeve dvojezična, odnosno hrvatsko-njemačka, što je vidljivo već i u samome nazivu tih dviju gramatika. Ljiljana Kolenić spominje definicije bitnijih gramatičkih naziva te uspoređuje nazivlje prema pojedinim poglavljima. Gramatičke su definicije u obje gramatike kratke te se obično javljaju u prvoj rečenici poglavlja. Primjećuje se kako oba autora koriste naziv „slovo“ i za slovo (grafem) i za „glas“, a to se vidi po tome što obojica kažu da se slova izgovaraju. „Veber ima hrvatski naziv za morfologiju: «likoslovje» i u usporedbi s Reljkovićevim uvodom, Veber pokazuje nove jezikoslovne poglede.“ (Kolenić, 2000.: 184.) Kada je riječ o glagolima, Veber o njima govori u Poglavlju VIII. *O glagolju*, Reljković ih opisuje u Poglavlju V. *De Verbo*, a zanimljivo je da oba jezikoslovca definirajući glagole ne spominju kako su glagoli jedina vrsta riječi koja se spreže.⁵ U šestom poglavlju Reljković opisuje participe i kaže kako particip nastaje od glagola te se sklanja kao imenska riječ. Veber u svojoj slovnici u osmom poglavlju također govori o participima i njihovoj tvorbi i naziva ih *participijima*. Promatrajući definicije vrsta riječi u obje slovnice, može se primijetiti kako se vrste riječi češće definiraju semantički nego li gramatički iako se proučavaju u okviru morfologije.⁶

U knjizi *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*, u poglavlju *Gramatičke definicije* Kolenić proučava i uspoređuje definicije promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi od Kašićeve do Veberove gramatike. Kaže kako se definicije nalaze u različitim oblicima, a osobine dobre gramatičke definicije trebale bi biti kratkoća, razgovjetnost, jasnoća. U dijelu o glagolima autorica navodi kako je Reljkovićeve definicija glagola bolja nego Veberova jer Reljković spominje glagolsku kategoriju vremena: „Verbum jest jedna rič, koja štogod biti, činiti ili terpiti ukazuje: i to u vremenu sadašnjemu, prošastomu i došastomu.“ (Kolenić, 2006.: 35.) Kod svih glagola razlikuje perfektivni oblik i imperfektivni oblik, a spominje i *futur eksaktni*, buduće vrijeme koje u suvremenim gramatikama ne nalaze mjesto u tom obliku. *Futur eksaktni* tvori

⁵ Usp. Kolenić, 2000.: 185.

⁶ Usp. Kolenić, 2000.: 186.

se od futura glagola biti i glagolskog pridjeva radnog, npr. *bit ću bacio*. Kolenić navodi sljedeće o Veberovom glagolskom načinu potencijalu:

„Tkalčević ima glagolski način potencijal, koji nam je poznat iz Kašićeve i Della Belline gramatike, ali oblici se u Tkalčevićevoj slovnici u tom glagolskom načinu u potpunosti razlikuju od onih u Kašićevnoj i Della Bellinjoj gramatici. U potencijalu Tkalčević razlikuje: prezent, perfekt i futur. Prezent potencijala odgovara glagolskom načinu koji suvremene gramatike zovu kondicionalom I., perfekt kondicionala kondicionalom II., a futur potencijala iz Tkalčevićeve gramatike podudara se s futurom II. u suvremenim gramatikama.“ (Kolenić, 2006.: 64.)

Sanda Ham u svojoj knjizi *Povijest hrvatskih gramatika* govori o slovnicaма zagrebačke filološke škole, o zajedničkim normativnim obilježjima svih zagrebačkih slovničara i jezičnim promjenama. Adolfo Veber Tkalčević autor je triju izdanja *Slovnice Hèrvatske*, a treće izdanje iz 1876. godine pokazuje normu hrvatskoga književnoga jezika koja se ustalila sedamdesetih godina 19. stoljeća. „Ta je slovnica potpuna čak i u suvremenom smislu jer obuhvaća fonološko-fonetski, morfološki, rječotvorbeni i sintaktički opis.“ (Ham, 2006.: 93.) Jasno je da se suvremene gramatike ne bave niti slovopisom niti pravopisom, ali Veber je, slijedeći tradiciju svojega doba, ustupio mjesto slovopisu i pravopisu u svojoj slovnici.

Slovnica hrvatska podijeljena je u dva velika dijela: prvi je dio *Rěčoslovje*, a drugi dio *Skladnja*:

Dio prvi. *Rječoslovje*.

Odsjek I. *Glasoslovje* (slovopis i pravopis, glasovi i glasovne promjene, naglasak)

Odsjek II. *Likoslovje* (morfologija promjenjivih i nepromjenjivih riječi)

Odsjek III. *Tvorenje rěčih* (tvorba riječi)

Dio drugi. *Skladnja*.

Odsjek I. *Skladnja slaganja* (sintaksa rečenice i rečeničnih dijelova)

Odsjek II. *Skladnja dèlovanja* (sintaksa i semantika padeža i glagolskih vremena i načina; pregled zavisnih i nezavisnih veznika što je ujedno i pregled zavisno i nezavisno složenih rečenica; pasiv)

Odsjek III. *Skladnja poredanja* (slaganje rečeničnih dijelova i rečenica, razgodci, metrika)⁷

Autor slovnice u svom se radu ugleda na Mažuranića, osuvremenjuje njegovu normu te unosi promjene u slovopis, „ali fonološko-fonetski ostaje pri svojim zagrebačkim prethodnicima.“ (Ham, 2006.: 94.) Sanda Ham navodi kako Veber u pojedinostima odstupa od Mažuranića, ali te pojedinosti nikako ne zadiru u temeljna književnojezična načela. Kada je riječ o glagolskim vremenima, zadržava Mažuranićev *futurum 2. exactum* i naziva ga *futur eksaktni: bit ću kopao*. Veber ne govori o Mažuranićevu futuru za neizvjestnost: *ako, kada uzakupujem*.⁸ Veberove su slovnice snažno utjecale na razvoj književnoga jezika i stabilizaciju norme, a „Veberova je norma ujedno i norma hrvatskoga književnoga jezika, stilski dobro razvedenoga – sveobuhvatna je i prihvaćena.“ (Ham, 2006.: 96.)

Ham u članku *Pasivna rečenica u Veberovoj Skladnji* iznosi Veberovu misao o pasivu prema sljedećim odrednicama: pristup pasivu, iskazivanje vršitelja radnje u pasivu, vremenska vrijednost pasivnog predikata tvorenoga glagolskim pridjevom. Zaključuje kako je pristup pasivnoj rečenici u Veberovoj skladnji blizak suvremenom te da je Veberova skladnja

„ispred svoga vremena u temeljnom pristupu jeziku – u doba dok mladogramatičari polučuju svoje najbolje uspjehe, Veber piše sinkronijsku sintaksu u kojoj se metodološki izdiže iznad jezikoslovlja svojega vremena osvjetljujući neka pitanja, a posebice pasiv, onako kako to čini i suvremeno jezikoslovlje.“ (Ham, 1998.: 89. – 96.)

Ivo Pranjković u svojoj knjizi *Adolfo Veber Tkalčević* iz 1993. godine kaže kako je *Slovnica hrvatska* „prva u pravom smislu cjelovita gramatika hrvatskoga jezika.“ (Pranjković, 1993.: 23.) Osim jezikoslovnoga rada, unutar knjige nalaze se riječi o Veberovim putopisima, pripovijestima i doprinosima hrvatskoj versifikaciji, a za samog Vebera kaže da je jedan od najsvestranijih javnih djelatnika u hrvatskome devetnaestom stoljeću te da je „bio čovjek koji je čitava radnog vijeka samozatajno i predano bio u službi svoga naroda radeći sve ono što je smatrao da je tome narodu u tom trenutku bilo najpotrebnije.“ (Pranjković, 1993.: 9.)

Kada je riječ o glagolskim oblicima, Ivo Pranjković navodi kako se Veberu opravdano prigovaralo na opisu glagolskih načina i slabo opisanoj kategoriji glagolskoga vida. Naime, svi su glagolski oblici u slovnici podijeljeni na indikativne (glagolska vremena) i konjuktivne (*indikativ s raznimi česticami*, odnosni način tj. kondicional ili potencijal te optativ i imperativ).

⁷ Prema Ham, 2006.: 93.

⁸ Usp. Ham, 2006.: 95.

O opisivanju glagolskoga vida kaže kako „nikako nije riječ o trajanju radnje (procesa), nego o opoziciji između „vršenja“ i „izvršenosti“, a po Veberu svršeni glagoli „naznačuju da čin traje samo čas“, a nesvršenima se daje obavijest o tome „da čin traje duže vrēme“. (Pranjkočić, 1993.: 22.) Pranjkočić smatra kako u slovnici unutar fonologije, morfologije i tvorbe ima dobrih i prihvatljivih rješenja, nedorečenosti i netočnosti te da je morfologija nepotpuno obrađena, ali „unatoč svemu tome, treba reći da Veberovoj *Slovnici* u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja pripada vrlo istaknuto mjesto i po tome što je to prva cjelovita gramatika hrvatskoga jezika i po tome što prije Maretićeve nije napisana bolja.“ (Pranjkočić, 1993.: 26.)

Slovopis, pravopis i nazivlje u Veberovoj Slovnici

Na početku svoje *Slovnice* Veber daje slovopisna obilježja i napomene o pravopisu u kojima govori o tome kako se riječi mogu pisati i kada se riječ piše velikim početnim slovom. U tim se obilježjima prepoznaje norma zagrebačke filološke škole prema kojoj se za fonem /ć/ rabe slova *tj* i *ć*, a za fonem /đ/ dvoslovi *gj* i *dj* dok se samoglasno *r* bilježilo *èr*, a jat kao kao *ě*. Kroz prikaz slovopisnih i pravopisnih obilježja prikazat će se i nazivlje kojim se Veber služio.

Otvornici koje Veber navodi i naziva *glasnicima* su: a, e, i, o, u; è, ě, a sva ostala slova naziva *suglasnicima*. Za *glasnik* è navodi:

„Mukli glasnik è stoji pred *r*-om, za kojim u jednoj slovci slēdi jedan ili više suglasnika, ter se izgovara muklo glasom, posve jednakim glasu, kojim se od prednjega suglasnika na *r* prelazi“, a takve riječi su naprimjer riječi *pèrst*, *vèrt*, *tvèrd*.“ (Veber, 1871.: 3.- 4.)

U napomeni (u Vebera *opazka*) navodi kako u nekih jezika koji su srodni s hrvatskim jezikom umjesto muklog glasa dolazi puni samoglasnik, kao i u Zagorju i na nekim dalmatinskim otocima te će se tako onda umjesto *pèrvi* na otocima čuti *parvi*, a u Zagorju *pervi*. Veberove *opazke* slijede uglavnom nakon svakog opisanog obilježja ili pojma radi lakšeg razumijevanja određenih obilježja ili gramatičkih pojmova. Autor u kasnijim izdanjima slovnice napušta bilježenje muklog è te se tako *Slovnica* u svom trećem izdanju iz 1876. godine naziva *Slovnicom hrvatskom za srednja učilišta*.

„Glasnik ě izgovara se u dugih slovkah kano *ie* (dva glasa), a u kratkih kano je, ali tako da se j obaška čuje; naprimjer dēte – diete; dēteta – d’jeteta.“ (Veber, 1871.: 4.) Dakle, nekadašnji fonem *jat* bilježi se kao *ě*, a slogotvorno *r* bilježi se uz popratni samoglasnik, odnosno kao *èr* ili *ar*.

Autor slovnice *glasnike* dijeli na sljedeći način:

1. Po izgovoru: a) jasni: *a, e, i, o, u, ě*
b) mukli: *è*
2. Po naravi: a) tvrdi: *a, o, u*
b) meki: *e, i, ě*.

Podjela suglasnika je nešto opširnija, a Veber ih dijeli po srodnosti, po naravi i po organu.⁹ Po srodnosti se dijele na grlene (grleni mogu biti nebni i sični), zubne, ustne i slitne. Po naravi se dijele na slitne (*l, m, n, r*) i nieme (ostali) te na mehke (*c, č, ć, š, ž, j* - kadšto i *r*) i tvrde (ostali). Po organi se dijele na ustne, zubne, jezične, nebne i grlene.¹⁰

Nadalje, u *Glasoslovju* su iscrpno opisane promjene glasova i slova koje se u *Slovnici* nazivaju: *naspor i oslaba glasnikah, preglas glasnikah, stezanje glasnikah, zěv (hiat), glasnik se oduzima ili dodaje* te promjene suglasnika: *suglasnici pred suglasnicima, suglasnici pred glasnicima, suglasnici pred j-om, suglasnici se premještaju, oduzimlju, dodaju*.

Drugo poglavlje *Slovnice* nosi naziv *O slovkah*. Riječ je o slogovima, njihovom naglasku, općim i posebnim pravilima o naglasku i o naglasku nesamostalnih riječi. Veber razlikuje četiri naglaske: *poteški* (u suvremenom jeziku kratkouzlazni), *teški* (kratkosilazni), *oštri* (dugosilazni) i *zavinuti* (dugouzlazni) naglasak.

Treće poglavlje o kojem će biti više riječi nosi naziv *O pravopisu*. U tome poglavlju navode se dva načina prema kojima se riječi mogu pisati, a to su *eufonički* i *etimologički* način. Prema *eufoničkom* načinu, riječi se mogu pisati onako kako se izgovaraju, npr. *oca, potkov, rasad, društvo*, a prema drugom spomenutom tj. *etimologičkom* načinu, riječi se pišu onako kako su postale, odnosno po glasu ili po korijenu, npr. *otca, podkov, razsad, društvo*; glasovne se promjene ne unose u pisani oblik riječi. Naglasak je na *etimologičkom*, odnosno *etimološkom* načinu pisanju riječi, osobito kada je riječ o izvedenim riječima, tako se riječ *ovca* bilježi kao *ofca, kositba* umjesto *kosidba, poddanik* umjesto *podanik*, itd.¹¹ Dakle, na granici morfema ne bilježe se sljedeće glasovne promjene: jednačenje po zvučnosti, jednačenje po tvorbenom mjestu, ispadanje suglasnika.

Danas se koriste nazivi fonološki pravopis, korijenski ili etimološki te morfonološki pravopis. Prema fonološkom načinu glasovi se pišu onako kako se izgovaraju bez obzira na postanak pojedine riječi, korijenski pravopis čuva korijen riječi, a morfonološki pravopis čuva razlike među morfemima. „Naš je sadašnji pravopis fonološko-morfonološki. U okviru jedne naglašene riječi pišemo pretežno fonološki, a u okviru fonetske riječi morfonološki.“ (Težak, Babić, 2003.: 44.) Prema tom se načelu pišu npr. *bežični*, a ne *bezžični, hrvatski*, umjesto *hrvacki*.

⁹ Usp. Veber, 1871.: 5.

¹⁰ Usp. Pranjković, 1993.: 24.

¹¹ Usp. Veber, 1871.: 19.

Nadalje, Veber u slovnici opisuje razlike između slova *ć* i *tj* koja se jednako izgovaraju, ali različito služe. Tako za slovo *ć* kaže kako se ono piše na početku i kraju riječi, a takve su riječi npr. *ćud* i *noć*, zatim kod nekih riječi kao što su: *daća*, *kuća*, *pisaći*, *voće*, itd., u riječi koje se izgovaraju na *št* i *šč*: *štuka* i *ščuka*, *ištem* i *iščem*, u infinitivu glagola na *ći*, npr. *peći*, u participu prezenta aktivnog, npr. *ćineći*, u prezentu glagola htjeti: *hoću*, u komparativu pridjeva *velik*: *veći*, itd. Veberovo pravilo o izgovoru i bilježenju glasova *dj* i *gj* glasi da se slova *dj* i *gj* jednako izgovaraju, ali se slovo *gj* piše samo u tuđim riječima u kojima izvorno stoji *g*, npr. u riječi *Magjar*, koja se izvorno piše *Magyar*. U napomeni pak stoji da postoje slučajevi u kojima se svaki glas posebno izgovara, npr. u riječi *mladjan dj* će biti jedan glas, a u riječi *podjesti* dva glasa.¹²

Veber u ovome poglavlju uvodi i nekoliko pravila o velikim i malim slovima i o pisanju tuđih imena. Navodi kako se velika početna slova pišu: na početku govora i svakog stiha, nakon točke (u Vebera *piknja*), nakon dvotočke (u Vebera *dvopiknja*) ako slijede tuđe riječi, poslije upitnika i uskličnika ako se njima dovršava govor. Velikim početnim slovom pišu se vlastita imena; imena ljudi, gradova, rijeka, gora, zemalja, itd.

Morfologiju Veber naziva *likoslovlje*, a određuje se kao „nauk o liku rečih“. (Veber, 1871., 23.) *Lik* tj. oblik nastaje onda kada se osnovi doda neki nastavak, a riječi po *liku* mogu biti *proměnjive* ili *neproměnjive*. Promjenjive se riječi dijele na *imena* i *glagolje*, a nepromjenjive naziva česticama. *Ime* se dijeli na *samostavnik* (imenica), *pridavnik* (pridjev), *brojnik* (broj) i *zaima* (zamjenica). Veber navodi kako su *samostavnici*, odnosno imenice riječi koje označuju osobu ili stvar te se dijele na imena *obća*, vlastita i skupna (npr. vojska). Koristi naziv *spol* za današnju gramatičku kategoriju roda te razlikuje *muški*, *ženski* i *srednji spol*.¹³ Kada je riječ o sklonidbi, u slovnici se također razlikuje sedam padeža: nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, *prepozicional*, instrumental, a sklonidbe se razlikuju ovisno o nastavku imenice u genitivu jednine te se tako one nazivaju a, e, i i- sklonidba.

Za razumijevanje jezika Veberovih djela potrebno je proučiti nazivlje kojim se služio. Neki od primjera karakterističnog nazivlja koji se nalaze unutar slovnice s naglaskom na glagolskome nazivlju, a bit će spominjani i nadalje u radu su:

slovnica (djelo koje opisuje jezični sustav), *glasnik* (otvornik), *glagolj* (glagol), *glagoljna osoba* (glagolska osoba), *praesens* (prezent), *perfekt historički*, *plusquamperfekt*, *futur eksaktni*,

¹² Svi primjeri preuzeti: Veber, 1871.: 19.- 20.

¹³ Usp. Veber, 1871.: 23.- 24.

singular (jednina), *plural* (množina), *spol* (rod), *umetak*, *opazka* (napomena), *piknja* (točka), *slovka* (slog), *samostavnik* (imenica), *zaima* (zamjenica), *participij*, *aktivni glagolj* (aktivni glagol), *pasivni glagolj* (pasivni glagol), *frekventativni glagolj*, *perfektivni glagolj*, *osobni glagolj*, *neosobni glagolj*, *povratni glagolj*, *pravilni glagolj*, *nepravilni glagolj*, *manjkavi glagolj*.

S ovakvim nazivljem nije teško zamijetiti kako Veber rabi tradicionalno hrvatsko nazivlje za gramatičke pojmove, a za pojedine pojmove koristi se latinskim nazivljem. Hrvatsko gramatičko nazivlje ne nalazi se samo u rječnicima i starim hrvatskim gramatikama, već i u onima koje su pisane latinskim ili njemačkim jezikom, a protumačene su hrvatskim jezikom. Većina je starih hrvatskih gramatičara imala domaće nazivlje za glagolske kategorije dok su danas te nazive uglavnom zamijenili međunarodni nazivi.

„Stari gramatičari s pravom su držali da je sustavno uspostavljanje gramatičke terminologije temelj svakoga znanja i svake znanosti, pa to vrijedi i za glagolska vremena. Sam naziv glagolj javlja se u 19. stoljeću. Naši su stari tu vrstu riječi zvali *rič* (jer dolazi od lat. *verbo*), ali i *vremenoriječ*, jer su s pravom držali da je promjena po vremenima bitna za glagol.“¹⁴

Pripadnici zagrebačke filološke škole koriste se nazivom *glagolj* (Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić, Bogoslav Šulek, Adolfo Veber Tkalčević).

¹⁴ Kolenić, Ljiljana. 2007. *Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja*. (26. 6. 2006.)
[URL: http://hrcak.srce.hr/22240](http://hrcak.srce.hr/22240), prosinac 2017.

Glagolske kategorije

Prema Veberu, „glagolji su reči koje naznačuju radnju, činjenje (Veber, 1871.: 172.) te pripadaju promjenjivoj vrsti riječi. Glagoli u infinitivu imaju nastavak *-ti*, koji se dodaje osnovi riječi, a u obliku bez *i* mora stajati kada dolazi poslije glagola koji znači kretanje, npr. „Idem spavat“; ali: „mogu spavat i spavati“. (Veber, 1871.: 174.) U suvremenom se jeziku ne bilježi infinitivno *i* kada se infinitiv nalazi ispred oblika glagola htjeti, npr. *pjevat ću, jest ću*. To ne vrijedi za glagole čiji infinitiv završava na *-ći*. U tom slučaju završno *i* ostaje, tj. upotrebljava se puni infinitiv i zanaglasnica i pišu se odvojeno, npr. *doći ćeš*. (Babić, Moguš, 2011.: 65.) U suvremenim se gramatikama u opisu glagola navode sljedeće glagolske kategorije: osoba (tri osobe u jednini i tri u množini), broj (jednina i množina), glagolski vid (svršeni glagoli i nesvršeni glagoli), glagolska prijelaznost (prijelazni, neprijelazni i povratni glagoli), vrijeme (prošlo, sadašnje i buduće vrijeme), način (imperativ, kondicional prvi, kondicional drugi). (Težak, Babić, 2003.: 144.) Veber u svojoj slovnici razlikuje tri osobe u *singularu* i tri u *pluralu*, vrijeme (*sadanje*, prošlo i buduće *vrěme*), način (*indikativ s konjunktivnim česticami, potencijal*, optativ, imperativ) te dijeli glagole po značenju, unutar kojih se nalaze *prelazni, neprelazni* i povratni, i po trajanju čina, a u suvremenom jeziku to su svršeni i nesvršeni glagoli. Veber kaže kako postoje glagoli koji za sva vremena i načine imaju samo jednu osnovu, a postoje i oni koji imaju više osnova. Tako glagoli koji imaju više osnova tvore vremena i načine na toliko načina, koliko imaju osnova.

Veber definira infinitiv kao „pojma koga čina obćenito, ter se u značenju približuje samostavniku abstraktnomu, od glagolja izvedenu.“ (Veber, 1871.: 172.) Infinitivom se mogu izreći sljedeća vremena: prezent, perfekt i futur, npr.: *mogu učiti* (prezent), *mogao sam učiti* (perfekt), *moći ću učiti* (futur). (Veber, 1871.: 173.) Težak i Babić definiraju infinitiv kao „neodređeni glagolski oblik kojim se ne daje nikakav podatak o osobi, broju, vremenu ili načinu.“ (Težak, Babić, 2003.: 145.)

Veber navodi kako se infinitiv tvori na nekoliko načina, ovisno o završetku osnove pojedinih glagola, a neki glagoli imaju dvostruki infinitiv.

Infinitiv se tvori prema sljedećim pravilima:

1. Na osnovu glagola dodaje se nastavak *-ti* (*pi-ti, tonu-ti, maha-ti, kupova-ti*).

2. Glagolima prvoga reda (to su glagoli kojima se između korijena i nastavka -ti ne nalazi umetak, npr. *pi-ti*) čija osnova završava na *d* ili *t* pred infinitivnim nastavkom *d* i *t* prelaze u *s* (*plet-ti*; *ples-ti*, *krad-ti*; *kras-ti*).
3. Glagolima prvoga reda čija osnova završava na *b*, *p*, *v* umeće se *s* između tih slova i infinitivnog nastavka (*greb*; *greb-s-ti*, *tep*, *tep-s-ti*, *živ*; *živ-s-ti*).
4. Glagoli prvoga reda čija osnova završava na *g* ili *k* preglasuju ta slova zajedno s infinitivnim *t* u *ć* (*strig-ti*, *stri-ć-i*; *tuk-ti*, *tu-ć-i*).
5. Dvostruki infinitiv imaju sljedeći glagoli:
 - a) Glagoli na -*ći* i -*nuti*, npr. *di-ći*, *dig-nuti*, itd.
 - b) Glagoli na -*erti* i *reći*, npr. *prožd-erti* i *prožd-rèti*.
 - c) Glagoli sastavljeni od *nesti* imaju i na -*sti* i na -*ěti*, npr. *done-sti*, *don-ěti*.
 - d) Glagol *reći* ima i oblik *reći*, ali samo prvu osobu jednine: *rěh* (*rekoh*).¹⁵

¹⁵ Prema Veber, 1871.: 62.

Metodologija opisa glagola u Veberovoj Slovnici

Kada je riječ o podjeli glagola, Veber dijeli glagole na nekoliko načina. Na početku poglavlja *O glagolju* prikazana je podjela glagola po značenju, po trajanju čina i po infinitivu. U slovnici ne postoji podjela glagola na vrste i razrede u suvremenom smislu, nego se glagoli u slovnici dijele prema infinitivu na šest redova. O tim podjelama govori se više u sljedećim potpoglavljima.

Kada je riječ o konjugaciji, glagoli su u Veberovoj slovnici podijeljeni u pet skupina, a to su:

1. Pomoćni glagoli
2. Nepravilni glagoli
3. Pravilni glagoli
4. Manjkavi glagoli
5. Neosobni glagoli

U prvoj skupini nalaze se dva pomoćna glagola, a to su *biti* i *hotěti*, odnosno biti i htjeti. Sva se složena vremena sastavljaju pomoću njih.

Drugo skupini pripadaju nepravilni glagoli, a to su: glagol *biti*, glagol *hotěti*, moći te *iti* odnosno *ići*. Glagol *htjeti* nepravilan je u prezentu indikativa, a u imperfektu, perfektu historičkom, participu prezenta aktivnog i participu perfekta srednjega ima više oblika, tako npr. imperfekt glagola *htjeti* može glasiti: *hotjah*, *hotijah* i *htijah*, a u part. prezenta aktivnoga: *hoteći* i *htijući*. Glagol *moći* nepravilan je u prezentu i imperfektu indikativa; prva osoba jednine u prezentu glasi *mogu* ili *morem*, druga osoba *možeš* ili *moreš*, treća osoba *može* ili *more*, itd. Za glagol *iti* ili *ići* Veber govori o nepravilnosti u prezentu indikativa (1.o.jd. glasi *idem*) i imperfektu indikativa (1. os. jd. glasi *idjah*), perfektu historičkom (1. os. jd. glasi *idoh*), participu perfekta aktivnoga (1. os. jd. glasi *išavši*) i participu perfekta srednjega (*išao*, *išla*, *išlo*).¹⁶

Veber u *Slovnici* navodi tri manjkava glagola: *velěti*, *gresti* i *dim*. Prva osoba u prezentu indikativa jednine glagola *velěti* glasi *velim*, prva osoba jednine imperfekta *veljah* i particip prezenta aktivnog glasi *veleći*. Glagol *gresti* u prezentu indikativa ima dva oblika, *gredem* i *grem*. Imperfekt indikativa u prvom licu glasi *gredjah*, a particip

¹⁶ Usp. Veber, 1871.: 74.

prezenta aktivnoga glasi *gredući*. Glagol *dim* stoji samo u tri lica prezenta jednine i glasi: *dim*, *diš*, *di*.¹⁷

Neosobni su glagoli oni glagoli „koji neimaju osobnoga subjekta, tj. koji nemogu stajati sa subjektom osobnoga zaimena: ja, ti, on, itd., ter služe samo u 3. osobi singulara.“ (Veber, 1871.: 73.) Veber ih dijeli na one koji se ničim ne dopunjuju te znače prirodne pojave te na one koji se dopunjuju raznim načinima (većinom povratnom zamjenicom *se*). Takvi su glagoli naprimjer: *puca*, *rosi*, *sněži vedri se*, *magli se*, itd. (Veber, 1871.: 73.) Za te se glagole kaže kako oni mogu imati gramatički subjekt, ali je takav subjekt sadržajno zalihostan, budući da ne može u sebi sadržavati nešto što nije već glagolom izrečeno.¹⁸ Takav je odnos imenica mrak, kiša, snijeg prema glagolima mračiti, kišiti i sniježiti. Veber još navodi da su neosobni glagoli su i oni glagoli koji imaju subjekt stvari u trećoj osobi, stoga služe i u jednini i množini, npr.: *boli me* (glava), *grize me* (uho), *ljute me* (ljudi). (Veber, 1871.: 74.)

U suvremenom hrvatskom jeziku predikat kao dio rečeničnog ustrojstva otvara mjesto ostalim rečeničnim dijelovima pa tako i subjektu, a prema Katičiću postoje predikati koji „ne traže nikakva subjekta pa kao da mu niti ne otvaraju mjesto“ (Katičić, 2000.: 84.), stoga se takvi predikatni glagoli nazivaju neosobnima (bezličnima). Takvi su bezlični glagoli obilježeni time što im je sadržaj po neosobnoj uporabi takav da se rijeku ne može dodati vršilac, odnosno „bezlični su glagoli i bez subjekta sebi posve dovoljni, svi oni, međutim, mogu imati i subjekt: *Grom grmi*, *Zora sviće*, *Munja sijeva*, *Vjetar puše*...“ (Katičić, 2000.: 84.) Njihov je gramatički subjekt sadržajno zalihostan, stoga se u gramatičkom ustroju ti glagoli upotrebljavaju kao bezlični pri čemu ne otvaraju mjesto subjektu ili kao lični na taj način da im se pridružuje subjekt koji sadržajno manje ili više zalihostan učinak.

Može se primijetiti kako i Veber i Katičić daju sličnu definiciju neosobnih glagola i neosobnih rečenica. U napomeni u slovnici stoji kako neosobni glagoli imaju sve načina i sva vremena, izuzev imperativa i participa prezenta i perfekta aktivnoga. U suvremenoj se literaturi u hrvatskom standardnom jeziku koriste izrazi osoba, neosobni i osobni, dok se u gramatičkom nazivlju još koriste i izrazi lice, lično i bezlično pa su tako „zamjenice još uvijek češće lične nego osobne, morfološka je kategorija u glagola još uvijek lice, a rečenice su lične ili bezlične – znanstveno je nazivlje tvrda utvrda.“ (Ham, 1998.: 94.- 103.)

¹⁷ Usp. Veber, 1871.: 75.

¹⁸ Usp. Katičić, 2000.: 84. – 86.

Glagoli po značenju

Glagoli se u Veberovoj slovnici po značenju dijele na aktivne i pasivne, a aktivni se dijele na *prelazne*, *neprelazne* i povratne glagole.

U suvremenim se gramatikama u podjeli glagola po značenju razlikuju glagoli radnje, zbivanja i stanja. Glagoli radnje služe za izricanje namjernog djelovanja, npr. bježati, gledati, govoriti, ostaviti, reći, šetati, zvati, pomoći, osloboditi, žuriti se. Glagolima zbivanja označava se nenamjerno djelovanje. To su najčešće zbivanja u prirodi: bujati, cvasti, grmjeti, kišiti, pupati, smračiti, svitati, topiti se, uvenuti, ali i zbivanja u ljudima: pomladiti se, starjeti, debljati, umarati se, veseliti se, žalostiti se, umirati.¹⁹ Glagoli stanja služe za izricanje nedjelovanja, tj. stanja u kome se ništa ne radi niti se išta zbiva. Pomoću takvih glagola izriče se:

- a) boravljenje: biti, boraviti, ljetovati, ostajati, postojati, živjeti;
- b) položaj tijela: čučati, klečati, ležati;
- c) mirovanje: mirovati, šutjeti;
- d) odavanje boje: crvenjeti se, žutjeti se, zelenjeti se;
- e) stanje svijesti: bdjeti, drijemati, spavati.²⁰

Aktivni

Veber kaže kako su aktivni glagoli oni koji izriču da subjekt nešto radi, npr. *kupujem*, *čitam*. (Veber, 1871.: 54)

Pasivni

Pasivni su oni glagoli koji kažu da radnja dolazi izvana na subjekt, npr. *biti pohvaljen*. (Veber, 1871.: 54.)

¹⁹ Usp. Težak, Babić, 2003.: 138.

²⁰ Prema Težak, Babić, 2003.: 138.

Prelazni

Veber navodi da se prelaznim glagolima izriče „da radnja ide iz subjekta na polje“ (Veber, 1871.: 54.), npr. *tučem*.

U suvremenom se jeziku glagoli po predmetu radnje dijele u tri skupine, a to su: prijelazni, neprijelazni i povratni glagole. „Glagoli koji mogu imati uza se imenicu u akuzativu bez prijedloga kao predmet radnje zovu se prijelazni glagoli.“ (Težak, Babić, 2003.: 140.)

1. *Zidar zida kuću.*

2. *Vjetar ruši ogradu.* (Težak, Babić, 2003.: 140.)

U navedenim primjerima vršitelj radnje nalazi se u nominativu, a predmet radnje u akuzativu, Radnja prelazi na objekt.

Neprelazni

Neprelazni su oni glagoli koji izriču da radnja ostaje u subjektu, npr. *sjedim, hodam*.

U suvremenom jeziku neprijelazni su glagoli oni „koji ne mogu imati uza se imenicu u akuzativu bez prijedloga na koju bi prelazila radnja.“ (Težak, Babić, 2003.: 140.)

1. *Sjedim na podu.*

2. *Baka je mladovala u selu.* (Težak, Babić, 2003.: 140.)

Glagoli *sjediti* i *mladovati* uza sebe imaju imenice u lokativu i ne mogu uz sebe imati imenice u akuzativu bez prijedloga. Neprijelazni glagoli ne mogu imati predmet radnje, radnja ne može prelaziti na nešto izvan vršitelja radnje, npr. *stojim, letim*. (Težak, Babić, 2003.: 140.)

Povratni

Za povratne glagole Veber navodi da se radnja vraća na subjekt i da takvi glagoli uz sebe imaju zamjenicu se, npr. *perem se, tučem se*. U napomeni se upozorava da postoje glagoli koji uz sebe imaju zamjenicu se, „ali sami sobom ništa ne znače.“ (Veber, 1871.: 54.) Takvi su glagoli samo po svome obliku povratni, npr. *bojim se, stidim se, čudim se*. U suvremenim gramatikama povratni glagoli uz sebe imaju povratnu zamjenicu *se*. U rečenicama s povratnim glagolima i vršitelj i predmet radnje su istovjetni, tj. vršitelj vrši radnju na sebi. Predmet radnje je izrečen akuzativnom povratne zamjenice (*sebe, se*).²¹

²¹ Usp. Težak, Babić, 2003.: 141.

Glagoli po trajanju čina

Po trajanju čina glagoli se u slovnici dijele na:

1. Perfektivne
 - a) Inkoativni
 - b) finitivni
2. Imperfektivne
 - a) Inkoativni
 - b) Kontinuativni
 - c) Frekventativni
 - d) Interativni

Navedenu podjelu perfektivnih i imperfektivnih glagola valja detaljnije objasniti. Perfektivni su glagoli oni koji znače da je neka radnja odmah završena, npr. *bacim*, *bacih*, *bacit ću*. Imperfektivni su glagoli oni glagoli koji u svakom vremenu izriču radnju koja je trajala neko određeno vrijeme, npr. *bacam*, *bacah*, *bacat ću*.

Perfektivni inkoativni glagoli su oni glagoli koji u svakom vremenu znače trenutak kada je radnja počela, npr. *progovorim*, *progovorih*, *progovorit ću*, a perfektivni finitivni znače trenutak kada je radnja završila, npr. *kupim*, *kupih*, *kupit ću*.

Imperfektivni inkoativni znače radnju koja u početku traje, npr. *tonem*, *tonjah*, *tonut ću*. Kontinuativni glagoli znače da se radnja zbiva bez prestanka, npr. *skaćem*, *skakah*, *skakat ću*. Frekventativni glagoli znače da se određena radnja često ponavlja, npr. *skaktjem*, *skaktah*, *skaktat ću*. Interativni glagoli znače da se čin ponavlja nakon što je nakratko prestao, npr. *poskakujem*, *poskakivah*, *poskakivat ću*.²²

Osobitost je hrvatskoga jezika u tome što se oblikom glagola može jasno izreći svršenost ili nesvršenost neke radnje. Veber u opisivanju glagolskoga vida, odnosno u podjeli glagola po trajanju čina navodi da se svršenim glagolima „naznačuje da čin traje samo čas“ (Veber, 1871.: 54.), a nesvršenim se glagolima daje obavijest o tome „da čin traje duže vrēme“. (Veber, 1871.: 54.) Kada se želi izreći podatak o svršenosti ili nesvršenosti radnje, u suvremenom hrvatskom

²² Usp. Veber, 1871.: 55.

jeziku govori se o glagolima po vidu. Svršeni glagoli izriču radnju koja je u određenom vremenu već svršena, npr. *baciti, dočekati, pustiti, pronaći, stati, dozvati*. Nesvršeni glagoli izriču radnju koja u određenom vremenu još nije svršena, npr. *bacati, dočekivati, letjeti, tražiti, stajati, puštati, dozivati*. U rečenicama: „Stribor sjedi“ (Težak, Babić, 2003.: 138.) i „Stribor sjedne“ (Težak, Babić, 2003.: 138.) na primjeru glagola sjediti objašnjava se (ne)svršenost radnje. U prvoj se rečenici izriče „izvršenost radnje, to jest da je Stribor u potpunosti izvršio pokret kojim je njegovo tijelo iz jednog položaja prešlo u drugi.“ (Težak, Babić, 2003.: 138.) U drugoj se rečenici izriče „nesvršenost radnje, to jest glagolom sjedi obavještava se da je u vremenu o kome se govori Stribor još uvijek u sjedećem položaju.“ (Težak, Babić, 2003.: 138.) U suvremenom se jeziku govori i o dvovidnosti glagola. Takvih je glagola tek nekoliko, a oni su nesvršeni i svršeni. „Dvovidni su glagoli: *objedovati, ručati, doručkovati, užinati, čuti, vidjeti* i većina glagola sa završetkom -irati, npr. *telefonirati, parkirati* i dr.“ (Težak, Babić, 2003.: 139.)

Zaključno o kategoriji vida može se reći da je kategorija vida u suvremenim gramatikama u odnosu na Veberovu kategoriju glagola po trajanju čina jasnije opisana, s više primjera i pojednostavljena.

Tvorba glagolskih vremena

„Sve što je na svētu, ili biva, ili je bilo, ili će biti, pa zato su glagolju uobće potrebna samo tri vremena; sadanje, prošlo i buduće.“ (Veber, 1871.: 156.) Veber glagolsku sadašnjost u slovnici izriče *praesensom*, glagolsku prošlost *imperfektom*, *perfektom historičkim*, *perfektom logičkim* i *plusquamperfektom*, a glagolsku budućnost *futurum indikativom*, *futurum potencijalom* te *futurum eksaktnim*. U *Gramatici hrvatskoga jezika* glagolski se oblici dijele na jednostavne glagolske oblike i složene glagolske oblike. Dio glagolskih vremena pripada jednostavnim, a dio složenim oblicima te se navode sljedeća glagolska vremena: prezent (služi za izricanje sadašnje vrijeme), aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt (služe za izricanje prošloga vremena) te futur prvi i futur drugi (služe za izricanje budućega vremena).

Svi se oblici glagola tvore na dva načina, odnosno dodavanjem nastavaka na jednu od dviju osnova. Glagolske osnove mogu biti prezentska i infinitivna. Prezentska se osnova glagola dobiva tako da se da se u trećem licu množine prezenta odbije nastavak za prezent, a infinitivna osnova na taj način da se od glagola u infinitivu odbije infinitivni nastavak *-ti* odnosno *-ći*.

U Veberovoj slovnici od osnove za prezent i nastavaka tvore se: *praesens indikativa*, *participij glagolskog praesensa aktivnoga* i imperativ, a od infinitivne osnove: imperfekt, *perfekt historički*, *participij perfekta aktivnoga*, *participij perfekta srednjega*, *participij perfekta pasivnoga*.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Težak i Babić navode da se od prezentske osnove i nastavaka tvori prezent, od infinitivne osnove aorist, glagolski pridjev radni, glagolski prilog prošli, zatim imperativ i glagolski pridjev trpni (rjeđe od prezentske), imperfekt od prezentske ili infinitivne osnove, glagolski prilog sadašnji na taj način da se trećoj osobi množine u prezentu doda nastavak *-ći*. Složeni glagolski oblici tvore se redom: perfekt od pridjeva radnog i nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola biti, pluskvamperfekt od pridjeva radnog i perfekta ili imperfekta pomoćnog glagola biti, futur prvi od nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola htjeti i infinitiva te futur drugi od pridjeva radnog i dvovidnog prezenta pomoćnog glagola biti.

U slovnici se navode tri jednostavna vremena, a to su *praesens*, imperfekt i *perfekt historički*. Sva su druga vremena složena i sastavljaju se uz pomoć glagola biti i htjeti. Glagolski oblici iz slovnice bit će uspoređeni s glagolskim oblicima iz suvremenih gramatika na taj način da će se pozornost obratiti na tvorbu, opis i nazive pojedinih glagolskih oblika.

1. *Praesens indikativa* nastaje tako da se osobni nastavci dodaju osnovi glagola uz pomoć samoglasnika o za treću osobu množine i samoglasnika e za sve ostale osobe. Osobni nastavak za prvu osobu jednine je *-m*, za drugu osobu *-š*, za treću *-e*, za prvu osobu množine *-mo*, za drugu *-te*, a za treću *-u* i *-e* (npr. *pletu*, *vide*). Veber pritom napominje da kada se spojni samoglasnik *e* dodaje osnovama koje završavaju na razne samoglasnika, tada se on steže s tim samoglasnicima i prelazi u *ā*, *ē*, *ī*. Ukoliko se otvornik e nađe ispred glagola kojima osnova završava na suglasnik, taj otvornik ostaje kratak jer se ne steže s drugim otvornicima. Dakle, nastavci prezenta su: (*ā*, *ē*, *ī*) *m*; (*ā*, *ē*, *ī*) *š*; *ā*, *ē*, *ī*; (*ā*, *ē*, *ī*) *mo*; (*ā*, *ē*, *ī*) *te*; *jū*, *ū*, *ē*:

Jednina 1. pletem Množina 1. pletemo

2. pleteš 2. pletete

3. plete 3. pletu

Istim se osobnim nastavcima tvori prezent u suvremenom jeziku. Silić i Pranjković navode sufiksane morfeme prezentske osnove *-ē-*, *-ī-*, *-ā-*, *-jē-* i prezentske nastavke *-m*, *-š*, *-Ø*, *-mo*, *-te*, *-ē* ili *-ū* za treću osobu množine. Ham navodi definira prezent kao „jednostavni glagolski oblik koji se tvori od prezentske osnove svršenih i nesvršenih glagola i četiriju vrsta osobnih nastavaka: *-em*, *-jem*, *-im*, *-am*.“ (Ham, 2009: 83) U Težak-Babićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika*, Školskoj gramatici Sande Ham i Silić-Pranjkovićevoj *Gramatici hrvatskoga jezika* napominje se kako pomoćni glagoli *biti* i *htjeti* imaju više oblika za prezent. Glagol *biti* ima tri oblika za prezent (naglašeni, nenaglašeni i dvovidni), a glagol *htjeti* dva oblika (naglašeni i nenaglašeni).

2. *Participij praesensa aktivnoga* tvori se tako da se trećoj osobi množine doda nastavak *-ći*, npr.: *pletu*, *pletući*; *mole*, *moleći*, a ukoliko otpadne i nastavak *i* te glagol tada završava na *ć* (*pletuć*, *moleć*), takav se *participij* naziva *prislov glagoljni*. Veber pritom napominje da su se kod nekih glagola zadržali staroslavenski oblici na *e*: *gledē*, *gredē*, *hotē*, *mimogredē*.

3. *Participij perfekta aktivnog* glagola čija osnova završava na otvornik tvori se nastavkom *-vši* koji se dodaje na infinitivnu osnovu: *moli-vši*. Postoje glagoli kojima se dodaje samo *-ši*, kao što je glagol *rek-š-i*, a glagoli kojima osnova završava na suglasnik dobivaju između osnove i nastavka otvornik *a*: *plet-a-vš-i*. Ukoliko završno *-ši* otpadne te ostane samo *v*, npr. umjesto *začuvši začu-v*, takav se oblik naziva *prislov glagoljni*. Glagoli *početi* i *uzeti* imaju oblike: *poče-vši* i *počamši*, *uze-vši* i *uzamši*.

U suvremenim se gramatikama navode dva glagolska priloga, a to su glagolski prilog sadašnji ili particip prezenta i glagolski prilog prošli ili particip perfekta. Glagolski prilog sadašnji tvori se tako da se trećoj osobi množine u prezentu doda nastavak *-ći*, npr. *idući, mašući, plačući, misleći*. Tvori se samo od nesvršenih glagola. Glagolski prilog prošli tvori se od infinitivne osnove i nastavka *-avši* ili *-vši*, ukoliko osnova glagola završava na otvornik. Tvori se samo od svršenih glagola, npr. *reći – rekavši, slagati – slagavši, moći – mogavši, uzeti – uzevši*. (Težak, Babić, 2003.: 152.) Oba glagolska priloga se ne sprežu i ne izriču niti broj, niti glagolsko vrijeme, niti način.

4. *Imperfekt indikativa* ima nastavak *h* koji se dodaje osnovi uz pomoć umetka *ia*, a zbog nastalog hijata umeće se suglasnik *j* te tako nastaju nastavci *-ijah, -ah, -jah*. Zbog asimiliranja, stezanja i umetanja spojnog otvornika *e* pred kojim se *h* pretvara u *š*, nastaje nastavak *-ijaše* za drugu i treću osobu jednine. U prvoj i drugoj osobi množine *h* prelazi u *š* pa nastavak glasi *-ijasmo, -ijaste*. Nastavak za treću osobu množine jest *-ijahu*. Glagoli *kleti* i *žeti* u imperfektu glase: *kunijah* i *žanjah*, a *mrėti* glasi *mrah*. Dakle, imperfekt se tvori nastavcima: *ijāh, ijāše, ijāše, ijāsmo, ijāste, ijāhu; jāh, jāše, jāše, jāsmo, jāste, jāhu; āh, āše, āše, āsmo, āste, āhu*.

Imperfekt glagola *plesti* i *padati*, u svim osobama jednine i množine glasi:

Jednina	1. pletijah	1. padah
	2. pletijaše	2. padaše
	3. pletijaše	3. padaše
Množina	1. pletijasmo	1. padasmo
	2. pletijaste	2. padaste
	3. pletijahu	3. padahu

Sve su osobni nastavci jednine i množine jednaki i danas. Ham u opisu imperfekta kaže kako se imperfekt danas rijetko upotrebljava te je više odlika književnih tekstova nego razgovornog jezika. U suvremenim se gramatikama napominje kako se u imperfektu nekih glagola provodi sibilizacija i jotacija. „Ako glagolska osnova završava na *k* ili *g*, ispred nastavaka *-jah, -jaše...* provest će se jotacija, a ispred nastavaka *-ijah, -ijaše...* provest će se sibilizacija“. (Ham, 2009.: 85.)

5. O *plusquamperfektu* se u slovnici govori vrlo malo. Definiira se kao prošlo vrijeme koje izriče radnju koja se dogodila prije neke druge prošle radnje, ali se ne koristi u samostalnoj rečenici već u odnosu u odnosu prema nekom prošlom vremenu, primjer „Još ranije bēhu se pojavili spomenici sèrbski, prepisani Nikolajevićem.“ (Veber, 1871.: 160.) *Plusquamperfekt* se može tvoriti na dva načina. Prvi je da se perfektu glagola biti doda glagolski pridjev radni (npr. *bio sam bio*), a drugi da se imperfektu glagola biti doda glagolski pridjev radni (npr. *bijah ili bēh bio*).

Na isti se način tvori pluskvamperfekt u današnjim gramatikama. U suvremenom se jeziku pluskvamperfekt definira kao pretprošlo glagolsko vrijeme složeno od glagolskog pridjeva radnog te imperfekta (npr. *bijah napravio*) ili prefekta pomoćnoga glagola biti (npr. *bio sam napravio*), a za njegovu se tvorbu najčešće uzimaju svršeni glagoli. Silić i Pranjković navode kako se pluskvamperfekt „redovito zamjenjuje (kao i imperfekt i aorist) perfektom: (*Kad sam bio gradio, pomagali su mi i susjedi.*) > *Kad sam gradio, pomagali su mi i susjedi.*“ (Silić-Pranjković, 2007.: 91.)

6. *Perfekt historički* tvori se nastavcima:

a) oh, e, e, osmo, oste, oše

b) h, -, -, smo, ste, še.

Glagolima koji završavaju na otvornik osnovi se dodaje nastavak *-h*, npr. *čuti, ču-h*, a onima koji završavaju na suglasnik, nastavak *-oh*, npr. *plesti, plet-oh*. Glagoli koji ispred infinitivnog *-ti* imaju *nu*, odbacuju *nu* i dodaje im se *oh*, npr. *dignuti, digoh*. Tako *prerfekt historički* tvore i glagoli koji su ispred *nu* ispustili slova: *b, d, t*, te ih onda ponovno vraćaju, npr. *ginuti* umjesto *gibnuti*, a 1. lice *perfekta historičkog* glasi *giboh* te glagoli kod kojih u drugoj i trećoj osobi množine *sk* prelazi u *sč* i *šte*, npr. *pèrsnuti*, 3. osoba množine glasi *pèršt-e*. Pet je glagola koji imaju dvostruke oblike: *dati* može glasiti *dah* i *dadoh*, *dopasti*: *dopah* i *dopadoh*, *imati*: *imah* i *imadoh*, *ukrasti*: *ukrah* i *ukradoh* te *znati*: *znah* i *znadoh*.

Perfekt historički glagola *čuti* i glagola *plesti* glasi:

Jednina	1. čuh	1. pletoh
	2. ču	2. plete
	3. ču	3. plete

Množina	1. čusmo	1. pletosmo
	2. čuste	2. pletoste
	3. čuše	3. pletošē

Perfet historički jednak je aoristu u suvremenim gramatikama. Aorist se tvori od svršenih glagola i jednakih nastavaka kao perfekt historički: *-oh, -e -e, -osmo, -oste, -ošē, i -h, -Ø, -Ø, -smo, -ste, -še*. Prvu skupinu nastavaka imaju glagoli čija osnova završava na zatvornik, npr. *oplesti – opletoh*, a drugu skupinu imaju glagoli čija osnova završava na otvornik, npr. *saznati – saznah*. Težak i Babić navode da se aorist ponekad tvori i od nesvršenih glagola. Tada ima značenje imperfekta i ako nema naročitih razloga za tvorbu aorista nesvršenim glagolima, aorist valja tvoriti svršenim, a imperfekt nesvršenim glagolima.²³ Ham napominje kako valja pripaziti na pravilnu tvorbu aorista glagola biti. Pravilno je reći „Ja bih čokoladu“ ali se često nepravilno upotrebljava oblik *bi*, „Ja bi čokoladu.“ (Ham, 2009.: 85.)

7. *Perfekt logički* tvori se od nenaglašenog prezenta pomoćnoga glagola biti i glagolskog pridjeva radnoga, npr. *bio sam*. Perfekt logički podudara se s perfektom u suvremenim gramatikama.

8. *Participij perfekta srednjega* ima nastavke: *-l, -la, -lo, -li, -le, -la*. Oni se dodaju osnovi glagola, a ako ona završava na suglasnik između nastavničkog *l* i osnove umeće se *a*, npr. *čuti, ču-l*, ali *tukal, tukla, tuklo*. Glagoli kojima osnova završava na *d* ili *t* ispuštaju ta slova pred nastavkom *l*, npr. *presti, pred, pre-l, pre-o; mesti, met, me-l, me-o*. Glagoli drugog reda (glagoli koji dobivaju umetak *-nu-*, npr. *dig-nu-ti*) prave *participij* perfekta srednjeg na dva načina; glagol *dignuti* može glasiti: *dignu-o* i *dig-ao, ogreznuti: ogreznu-o* i *ogrez-ao, pèrsnuti: pèrsnu-o* i *pèrsk-ao*.

U suvremenim gramatikama postoje dva glagolska pridjeva, a to su: radni i trpni. Glagolski pridjev radni (particip perfekta aktivni) tvori se nastavcima *-o, -ao, -la, -lo* za jedninu koji je dodaju infinitivnoj osnovi glagola te nastavcima *-li, -le, -la* za množinu. Ukoliko infinitivna osnova završava na samoglasnik, muški rod jednine upotrijebit će nastavak *-o*, a ako završava na suglasnik, nastavak je *-ao*. „Glagoli s osnovnim završetkom je koje potječe od starog glasa jata u muškom rodu jednine zamjenjuje to je sa i:

Vidjeti: vidio – vidjela, vidjelo, vidjeli, vidjele, vidjela;

²³ Usp. Težak, Babić, 2003.: 148.

Živjeti: živio – živjela, živjelo, živjeli, živjele, živjela.“ (Težak, Babić, 2003.: 150.) „Glagolski se pridjev radni upotrebljava za tvorbu složenih glagolskih vremena i načina, i to svih osim futura.“ (Ham, 2009.: 81.)

9. *Participij perfekta pasivnoga* tvori se nastavcima: *en, jen, t, a, o* za jedninu te *āni, eni, jeni, ti, e, a* za množinu. Umetnim *v* ili *j* ukida se hijat, npr. *viti, vi-j-en, šiti, ši-j-en*, a kod glagola trećeg i četvrtog reda, koji izbacuju otvornik osnove, dodaje se nastavak *jen*, npr. *vid-ě-ti, vid-jen, gaziti, gaz-j-en, kupiti, kup-l-jen*.

Glagolski pridjev trpni (particip perfekta pasivni) u suvremenom hrvatskom jeziku tvori se tako da se infinitivnoj osnovi, a rjeđe prezentskoj, dodaju nastavci:

- a) -n, -na, -no, -ni, -ne, -na
- b) -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena
- c) -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena
- d) -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta

Težak i Babić navode kako pridjevi trpni glagola *dati, brati*, sačuvati glase: *dan, bran, sačuvan*, dakle prednost se daje liku sa -n, a ne sa -t: *dat, brat, sačuvat*. Glagolski pridjev trpni upotrebljava se za tvorbu pasiva.²⁴ „Pridjev trpnih glagola *odnijeti, donijeti, prenijeti, ugristi, zagristi* glase *odnesen, donesen, prenesen, ugrizen*, a oblici *odnesen, donesen, prenesen, ugrižen* nisu pravilni.“ (Ham, 2009.: 82.)

10. *Futur indikativ*

Futur kao buduće glagolsko vrijeme služi za izricanje radnje koja će se tek dogoditi, primjer „Bit će jednom i paklu vašar.“, umjesto imperativa kako bi se zapovijed silnije izrekla, primjer „Ti ćeš sutra svakako doći.“ i umjesto prošloga vremena kada se govori o radnji koja se tek treba dogoditi, ali je prema govorniku ona već završena, primjer „Pred što će se Isus razstati s učenicima svojim, još im naruči i obreče: »Tko uzvjeruje i pokršti se, spasit će se,; a tko nevjeruje, osudit će se.«“ Futur indikativ tvori se od prezenta glagola htjeti i infinitiva glagola biti. Ukoliko prezent glagola htjeti stoji nakon infinitiva, „uzima se pokratjeni lik: ću, pak odatkle postaje: bit ću.“ (Veber, 1871.: 68.)

Futur prvi u suvremenim gramatikama tvori se kao i u Vebera od nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola htjeti (ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će) i infinitiva. U gramatikama se napominje

²⁴ Težak, Stjepko i Babić Stjepan. 2003. Gramatika hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga, 151. str.

kako u glagola koji završavaju na *-ti* koji prethode prezentu pomoćnoga glagola valja upotrijebiti *krnji infinitiv*. *Krnji se infinitiv* u pismenom obliku očituje bez krajnjeg *-i* (*čitat ću*), a u izgovoru bez završnoga *-ti* (*čitaću*). (Težak, Babić, 2003.: 155.)

11. *Futur eksaktni*

U Vebera se *futur eksaktni* opisuje na sljedeći način. *Futur eksaktni* služi za izricanje radnje koja se dogodila kada se već završila neka druga radnja, primjer „Tko je članak o hranitbi pažljivo pročitao, biti će se uvjario, da svaka hrana nehrani jednako.“ (Veber, 1871.: 161.) Njegova je uloga i izricanje radnje koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje, primjer „Kada ja njemu dodjem, on će se biti već zaputio.“ (Veber 1871.:, 161.)

Futur drugi predbuduće je glagolsko vrijeme koje se tvori od glagolskog pridjeva radnog i dvovidnog prezenta pomoćnog glagola biti. Upotrebljava se za izricanje predbuduće radnje, tj. radnje koja je preduvjet drugoj radnji koja se izriče futurom prvim, npr. „Ako budem dolazio, ponijet ću ti knjigu.“ „Futur drugi zove se i futur egzaktni.“ (Težak, Babić, 2003.: 155.)

Jednina	1. budem dolazio	Množina	1. budemo dolazili
	2. budeš dolazio		2. budete dolazili
	3. bude dolazio		3. budu dolazili

Ham pri opisu upotrebe futura egzaktnog napominje kako se umjesto futura egzaktnoga ili svršenog prezenta u složenoj rečenici ne može upotrijebiti futur: „Ako *ću pročitati gramatiku, naučit ću tvorbu glagolskih vremena.“ (Ham, 2009.: 88.) Također napominje kako se futur egzaktni upotrebljava samo u složenim rečenicama, stoga nije pravilno reći „Sutra budem putovala“ (Ham, 2009: 88), nego „Sutra ću putovati“. (Ham, 2009.: 88.)

Zaključno o glagolskim vremenima i drugim glagolskim oblicima općenito se može reći da se opisuju i tvore na vrlo sličan način i u Veberovoj slovnici i u suvremenim gramatikama. U suvremenom se jeziku razlikuju dva glagolska pridjeva, pridjev radni i pridjev trpni, a taj se glagolski oblik u Vebera naziva *participij* perfekta aktivnog (*prislov glagoljni*) i *participij* perfekta srednjega. Buduće se vrijeme u suvremenom jeziku izriče futurom prvim i futurom drugim, a u slovnici futurom indikativom, futurom potencijalom i *futurom eksaktnim*. Između futura prvoga i futura indikativa u nema razlike u tvorbi, a u suvremenom hrvatskom jeziku *futur eksaktni* kao buduće vrijeme ne postoji u tom obliku. Futur drugi predbuduće je vrijeme koje se tvori od dvovidnog prezenta pomoćnoga glagola biti i glagolskoga pridjeva radnog, npr. budem pjevala i izriče radnju koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje. *Futur eksaktni*

u Vebera tvori se od infinitiva biti, nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola htjeti i participa perfekta srednjega, npr. *biti će se uvěřio*. Kako bi se uočila razlika između Veberovih i suvremenih naziva, pregledno se donosi u Tablici 2.

Tablica 2. Razlike u nazivima glagolskih oblika

Suvremeno nazivlje	Veberovo nazivlje
Prezent	<i>Praesens</i> indikativa
glagolski prilog sadašnji	<i>Participij</i> praesensa aktivnoga
Glagolski prilog prošli	<i>Participij</i> perfekta aktivnog
Glagolski pridjev radni	<i>Participij</i> perfekta srednjega
Glagolski pridjev trpni	<i>Participij</i> perfekta pasivnoga
Perfekt	Perfekt logički
Imperfekt	Imperfekt indikativa
Pluskvamperfekt	<i>Plusquamperfekt</i>
Aorist	Perfekt <i>historički</i>
Futur prvi	Futur indikativ
Futur drugi (futur egzaktni)	Futur <i>eksaktni</i>

Sanda Ham u knjizi Jezik filološke zagrebačke škole govori o glagolskom pridjevu prošlom i sadašnjem. Navodi kako je „naziv particip najstariji u našoj gramatičarskoj tradiciji“ (Ham, 1998.: 91.) te se njime služe i Babukić i Veber i Mažuranić, a uz taj naziv upotrebljavaju i naziv glagolski pridjev. Tim se nazivom označuje glagolski oblik koji „ima sklonidbu, tri roda, oba broja, a podrijetlo mu je glagolsko.“ (Ham, 1998.: 91.) Razlika između glagolskoga pridjeva i glagolskog priloga jest u tome što je prilog nastao od participa, ali je nesklonjiv, o čemu govori i Veber: „Participij preaes. akt. prestao se je kadšto deklinirati, zato je ostao lik mužk. sp. za sva tri spola i za oba broja...“ (Veber, 1871.: 57.) Veber ga naziva i *prislov glagoljni*. „Prema tomu, naši su stari gramatičari smatrali da su gl. prilozima nastali od kojeg okamenjenog padežnog oblika pridjeva; da su se participi razvili u gl. pridjeve i gl. priloge.“ (Ham, 1998: 91.)

O nazivlju i tvorbi glagolskih pridjeva i priloga govori i Kolenić u *Pogled u strukturu hrvatske gramatike* uzimajući u obzir suvremene i stare gramatike. U *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika* u početnom razvrstavanju razlikuju se glagolski pridjev radni i trpni i particip prezenta i perfekta, a u dijelu koji govori o tvorbi javlja se neujednačenost u nazivima.

Rabe se nazivi particip prezenta te glagolski prilog sadašnji (u zagradi), particip perfekta te glagolski prilog prošli (u zagradi), particip aktivni uz naziv glagolski pridjev radni koji se nalazi u zgradi, a naziv glagolski pridjev trpni stoji sam. Kolenić prema ovome zaključuje da naziv particip bolje odgovara za glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli budući da je na te nazive stavljen naglasak kada je riječ o tvorbi, ali i u samom razvrstavanju glagolskih oblika.²⁵ Težak i Babić u razvrstavanju govore o glagolskim pridjevima i glagolskim priložima, a kada govore o tvorbi glagolskih priloga stoje i nazivi glagolski prilog sadašnji ili particip prezenta i glagolski prilog prošli ili particip perfekta. Uz glagolski pridjev radni i trpni u zagradi se dodaje aktivni odnosno pasivni. Nazivlje se još uspoređuje i u *Hrvatskoj gramatici* Zavoda za hrvatski jezik skupine autora i *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* Dragutina Raguža, a Raguž ne spominje participe uopće. „Može se reći da se u opisu tvorbe suvremene gramatike više ili manje slažu, dok je nazivlje, kao što se vidi, potpuno neujednačeno.“ (Kolenić, 2003.: 95.) Kolenić u obzir uzima i Katičićevu *Sintaksu* i citira Katičića:

„Glagolski prilozi u hrvatskom su književnom jeziku oblici kojima se izražava upravo glagolski predikatni proširak. To im je jedina služba. Uz glagolski prilog sadašnji postoji međutim i glagolski pridjev (particip) jednake tvorbe, različit od priloga po naglasku, i dakako, po tome što ima sva tri roda, oba broja i svih sedam padeža. Javlja se kao atribut uz imenice.“ (Kolenić, 2003.: 96.)

Navodi se kako Katičić jedini od starih gramatičara razlikuje glagolski prilog sadašnji od glagolskog pridjeva (sadašnjega) kojeg naziva i participom. Prema tome valja razlikovati glagolski pridjev radni (particip aktivni), glagolski pridjev trpni (particip pasivni), glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, glagolski pridjev sadašnji (particip prezenta), glagolski pridjev prošli (particip perfekta).²⁶

Kada je riječ o starim gramatičarima, javlja se i naziv *gerundij*. Naziv *gerundij* upotrebljavaju Ardelio Della Bella i Bartol Kašić koji razlikuju glagolski pridjev (particip) od *gerundija* (glagolskoga priloga). Veber također razlikuje particip od glagolskoga priloga i „potpuno je jasno da je particip kao naziv vezan uz deklinaciju, a čim toga više nema, riječ je o glagolskom prilogu.“ (Kolenić, 2003.: 100.)

²⁵ Usp. Kolenić, 2003.: 93.

²⁶ Usp. Kolenić, 2003.: 96.

Glagolski načini

U suvremenim se gramatikama navodi različit broj načina. Silić i Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika* navode imperativ, kondicional prvi i kondicional drugi i optativ. Težak i Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* navode imperativ, kondicional prvi i kondicional drugi. Sanda Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* navodi izjavni način, imperativ, kondicional prvi i kondicional drugi. Veber u *Slovnici hrvatskoj govori o indikativu, indikativu s konjunktivnim česticami*, potencijalu, optativu i imperativu. Na vrlo jednostavan način Veber objašnjava osnovnu razliku između navedenih načina:

„Kada opredeljeni glagol izriče, da nešto sbilja biva, onda stoji u indikativu; n.p. čitam, čitah, čitat ću; - kada naznačuje, da se o nečem misli da bi moglo biti, onda stoji ili u indikativu s konjunktivnim česticami, ili u potencijalu, ili u optativu; n.p. Da čitam, čitao bih, čitao!; - kada se čin, koji bi mogao biti, izriče kano neposredna volja koga, onda stoji u imperativu; n.p. čitaj.“ (Veber, 1871.: 165.)

Stari gramatičari također navode različit broj načina. Ljiljana Kolenić u *Pogled u strukturu hrvatske gramatike* govori o razmatranju i opisu glagolskih načina i vremena u starim gramatikama Bartola Kašića, Ardelia Della Belle, Matije Antuna Reljkovića i Marijana Lanosovića. Bartol Kašić po uzoru na latinske gramatike razlikuje sljedeće glagolske načine: izjavni način, zapovjedni način, optativ, konjuktiv, potencijal i infinitiv. U konjuktivu se nalaze glagolski načini koje danas nazivamo kondicionalima. „Kašić zove imperfektom I. glag. način što ga suvremene gramatike zovu kondicionalom I.“ (Kolenić, 2003.: 50) Pluskvamperfekt I. konjuktiva podudara se u suvremenim gramatikama s glag. načinom kondicionalom II. (Kolenić, 2003.: 50.) Neka se vremena koja spominje Kašić u optativu i konjuktivu razlikuju tek veznikom *da* ili usklikom *o da* od vremena u indikativu. Ukoliko se zanemare takva vremena, može se utvrditi „da prvi hrvatski gramatičar poznaje sva vremena koja poznaju i suvremene gramatike.“ (Kolenić, 2003.: 45.) Della Bellina se podjela glagolskih načina i vremena uglavnom podudara s Kašićevom podjelom. Reljković dosta uspješno definira glagolske načine objašnjavajući značenje svakog glagolskog načina i za razliku od Kašića i Della Belle ne spominje potencijal, a konjuktiv i optativ navodi zajedno.²⁷ Dakle, Reljković razlikuje sljedeće načine: izjavni način, zapovjedni način, optativ i konjuktiv. Marijan

²⁷ Usp. Kolenić, 2003.: 54.

Lanosović u trećem izdanju gramatike navodi izjavni način, imperativ, optativ, konjuktiv i infinitiv.

Nadalje je riječ o načinima u Veberovoj slovnici i suvremenim gramatikama.

Sanda Ham spominje izjavni način i o izjavnom načinu kaže da se za izricanje izjavnosti upotrebljavaju sva glagolska vremena, tj. da su glagolska vremena u izjavnom načinu. Izjavnim se načinom samo izjavljuje o radnji, ne zapovijeda se niti uvjetuje ostvarenje radnje.

U slovnici se tvorba i uporaba imperativa objašnjava na sljedeći način. *Imperativ* ima nastavak i koji se dodaje osnovi glagola koja završava na suglasnik te ima samo drugu osobu jednine i prvu i drugu osobu množine. Ukoliko glagolska osnova završava na otvornik, kod nekih se glagola imperativno *i* zamjenjuje s *j*, npr. imperativ glagola *piti* glasi *pij*, imperativ glagola *dati* glasi *daj*, a kod nekih se pak izbacuje otvornik osnove, npr. *tonuti*, *toni*; *moliti*, *moli*. Imperativ ima oblike samo za drugu osobu jednine te prvu i drugu osobu množine. Druga osoba jednine nema osobnog nastavka, dok su u množini osobni nastavci *mo*, *te*: *plet-i-mo*, *plet-i-te*.²⁸

Veber navodi nekoliko napomena: 1. U slučaju nagovaranja osobe da nešto učini umeću čestice *daj*, *ded*, *deder*, *dederte*, *nuder* pred imperativ. 2. Kada nagovaramo nekoga da učini ono što mi činimo, navedene se čestice spajaju s prezentom indikativa s *da*, a glagol uvijek stoji u prvoj osobi množine. 3. U niječnim izrekama umeće se nemoj, nemojmo, nemojte ili čestica neka ispred infinitiva glagola. 4. Kada se zapovijeda osobi koja nam nije bliska ili ju se moli za nešto, koristi se druga osoba množine.²⁹

Imperativ se u slovnici objašnjava po značenju i po trajanju čina. Po značenju se imperativ upotrebljava kada se izriče zapovijed, zabrana, prošnja, opomena, čestitka i u dopusnom značenju, npr. „Govori, što ti drago, nećeš ipak ništa steći“. (Veber, 1871.: 172.) Napominje se kako imperativ može umjesto *perfekta historičkoga*. Po trajanju čina imperativ se objašnjava u odnosu na niječne i jesne izreke. U jesnima se umeće perfektivni ili imperfektivni glagol, a u niječnima imperfektivni ukoliko se govori o radnji koja još nije započela ili ju se pak zabranjuje, a perfektivni glagol umeće se kada se zabranjuje radnja koja je već započela.³⁰

²⁸ Usp. Veber, 1871.: 57.

²⁹ Usp. Veber, 1871.: 171.

³⁰ Usp. Veber, 1871.: 172.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* osim opisa načina tvorbe i uporabe imperativa dodatno se napominje da se u imperativu nekih glagola provodi sibilizacija (npr. *lezi, peci, vuci*). Imperativ ili zapovjedni način tvori se od infinitivne osnove nastavcima: *-Ø, -mo, te; -j, -jmo, -jte; -i, -imo, -ite; -ji, -jimo, -jite*. Imperativ ima oblike za drugu osobu jednine i prvu i drugu osobu množine. Za treće lice jednine i množine upotrebljava se oblik: *neka* + prezent, npr. *neka stoje, neka piše*. (Težak, Babić, 2003.: 149.)

U *optativu* Veber razlikuje tri vremena: prezent (*praesens*), perfekt i futur. Napominje kako optativ ima samo jedan oblik za prezent, perfekt i futur, a o kojem je vremenu riječ, poznaje se po smislu ili po glagolu glavne rečenice. Tako za primjer prezenta navodi: „Bio on kod tebe nebio, meni je svejedno“ (Veber, 1871.: 170.), za perfekt „Podjoh šetat, bilo lěpo ili gěrdo vrěme“ (Veber, 1871.: 170.), za budućnost „Ići ću šetat, bilo lěpo ili gěrdo vrěme“. (Veber, 1871.: 170.) Optativ služi za izricanje želja, čestitanje, proklinjanje, npr. „Ručica mu cvětom cvala, a dušica raj dopala.“ (Veber, 1871.: 170.), u zakletvama i prisegama sa tako i bez njega, npr. „Tako mi Bog pomogao“ i „Bog me ubio!“ (Veber, 1871.: 170.)

Optativ se u pojedinim suvremenim gramatikama navodi, a u drugima ne navodi. Optativ je željni glagolski način kojim se izražava želja, nada, kletva. Podudara se s oblikom glagolskog pridjeva radnog, npr. „Živio!“, „Vrazi ga odnijeli!“ (Silić-Pranjko, 2007: 196) Uz glagolski pridjev radni često dolazi i neka dopuna, koja može biti pridjevna, priložna, i dr., npr. „Zdrav bio!“

Budući da je Veberov opis *potencijala* i njegove uporabe prilično opširan³¹, ovdje se navode njegove osnovne značajke i razlika između potencijala i *indikativa s konjunktivnim česticami*. Potencijal se koristi kada se izriče mogućnost i želja za ispunjavanjem određene radnje, primjer „Dao bi ti i kapu s glave“ (Veber, 1871.: 166.), „Rad bih u tebe služiti.“ (Veber, 1871.: 166.) Koristi se u tzv. *izrekah* u kojima će se određena radnja ispuniti, jedino ako se ispuni uvjet, primjer: „Da sam jučer umro, ne bih to danas čuo.“ (Veber, 1871.: 167.) Ovisno o tome izriče li se uvjet koji se već ispunio, koji će se tek ispuniti u rečenicama stoji *praesens*, perfekt logički, perfekt potencijala, futur potencijala ili futur indikativa.³²

Razlika između *indikativa s konjunktivnim česticami* i potencijala najbolje se objašnjava u sljedećem primjeru: „Da učiš, dao bih ti knjigu“ i „Da bi učio, dao bih ti knjigu“.

³¹ Vidi Veber, 1871.: 166.- 170.

³² Usp. Veber, 1871.: 167.

(Veber, 1871.: 166.) Prvim se primjerom izriče potencijal, što bi netko mogao učiniti da hoće, a drugim se primjerom izriče *indikativ s konjunktivnim česticama*; gleda se na nečiju volju.

Veber razlikuje *praesens* potencijala, perfekt potencijala i futur potencijala.³³

Praesens

Pomoćno		Samostalno	
S.	bih	S.	bio (bila, o) bih
	bi		“ “ “ bi
	bi		“ “ “ bi
P.	bismo	P.	bili (bile, a) bismo
	biste		“ “ “ biste
	bi		“ “ “ bi

Perfekt

Pomoćno		Samostalno	
S.	bio (bila, o) bih	S.	bio (bila, o) bih bio (bila, o)
	“ “ “ bi		“ “ “ bi “ “ “
	“ “ “ bi		“ “ “ bi “ “ “
P	bili (bile, a) bismo		bili (bile, a) bismo bili (bile, a)
	“ “ “ biste		“ “ “ biste “ “ “
	“ “ “ bi		“ “ “ bi “ “ “

Futur

S.	budem
	budeš
	bude
P.	budemo
	budete
	budu

U suvremenim se gramatikama razlikuju dva pogodbena načina, a to su kondicional prvi i kondicional drugi. Veber imenuje kondicional kao potencijal. Kondicionalima se označuje radnja koja je ovisna o nekakvoj drugoj radnji tj. ostvarivanje jedne radnje moguće je

³³ Veber, 1871.: 66. - 67.

pod uvjetom da se prethodno ostvari neka druga radnja, npr. *Kad bih imao vremena, svakako bih ostao*. Kondicionalima se izriče uvjet, želja ili mogućnost.

Kondicional prvi ili sadašnji tvori se od glagolskoga pridjeva radnog i nenaglašenog oblika aorista pomoćnog glagola biti koji glasi: bih, bi, bi; bismo, biste, bi, npr. *znao bih, bio bih, htjeli bismo*. Kondicional drugi tvori se od glagolskog pridjeva radnog i kondicionala prvog pomoćnog glagola biti. Suvremene gramatike nazivaju ga još i kondicional prošli jer se upotrebljava za izricanje prošle radnje koja nije ostvarena zbog posljedica neke druge prošle radnje.

Tvorba kondicionala bit će prikazana na sljedećem primjeru:³⁴

Kondicional prvi		Kondicional drugi	
Jednina:	1. bio bih	Jednina:	1. bio bih bio
	2. bio bi		2. bio bi bio
	3. bio bi		3. bio bi bio
Množina:	1. bili bismo		1. bili bismo bili
	2. bili biste		2. bili biste bili
	3. bili bi		3. bili bi bili

U gotovo svim suvremenim gramatikama pažnju se usmjerava na pravilnu upotrebu kondicionala jer se često, osobito u razgovornom jeziku, upotrebljava kondicional s nepravilnim likom pomoćnog glagola: „U svim se osobama nepravilno upotrebljava bi, umjesto pravilnih oblika“ (Ham, 2009.: 90.)

³⁴ Prema Težak, Babić, 2003.: 156.

Glagoli po infinitivu

U slovnici se glagoli po infinitivu dijele na šest redova. Glagol pripada određenom redu ovisno o tome koji umetak se nalazi između korijena glagola i infinitivnog nastavka *-ti*. U Težakovoj i Babićevoj gramatici glagoli se prema infinitivnom završetku i tvorbi prezenta mogu razvrstati u šest vrsta, a pojedine se vrste razvrstavaju i u razrede. U sljedećoj se tablici radi lakše preglednosti i usporedbe prikazuje podjela glagola na vrste odnosno redove, a nakon tablice slijedi objašnjenje.

Tablica 1. Podjela glagola na vrste i redove³⁵

Glagolska vrsta i razred/ Glagolski red	Babić-Težak	Veber
Prva vrsta/ Prvi red	Glagoli na <i>-sti</i> i <i>-ći</i> , niz glagola na <i>-ti</i>	Glagoli koji ne primaju ništa između korijena glagola i infinitivnog nastavka <i>-ti</i>
Prvi razred	Infinitiv na otvornik + <i>-sti</i> , npr. krasti – kradem – krao, gristi – grizem – grizao – grizla i dr.	-
Drugi razred	Infinitiv na zatvornik + <i>-sti</i> , npr. grepsti – grebem – grebao – grebla, zepsti – zebem – zebao – zebila i dr.	-
Treći razred	Infinitiv na <i>-ći</i> , npr. peći – pečem – pekao – pekla, vući – vučem – vukao – vukla, strići – strižem – strigao – strigla i dr.	-
Četvrti razred	Infinitiv na <i>-reti</i> , <i>-rijeti</i> , <i>-tri</i>	-

³⁵ Prema Težak, Babić, 2003.: 142.- 144. i prema Veber, 1871.: 55.

	npr. vreti – vrijem – vreo – vrela, prodrijeti – prodrem – prodro – prodrila i dr.	
Peti razred	Infinitiv na <i>-uti</i> te glagoli na <i>-eti</i> , <i>-jeti</i> koji ne pripadaju 4. razredu npr. čuti – čujem – čuo, oteti – otmem – oteo, smjeti – smijem – smio – smjela i dr.	-
Šesti razred	Infinitiv na <i>-iti</i> npr. biti – bijem – bio, piti – pijem – pio i dr.	-
Sedmi razred	Infinitiv na <i>-ati</i> , npr. tkati – tkam – tkao, brati – berem – brao, slati – šaljem – slao, zvati – zovem – zvao i dr.	-
Druga vrsta/ Drugi red	Glagoli koji u infinitivu završavaju na <i>-nuti</i> , npr. dignuti – dignem – dignuo, krenuti – krenem – krenuo, maknuti – maknem – maknuo i dr.	Glagoli koji primaju umetak <i>-nu-</i> , npr. puk-nu-ti
Treća vrsta/ Treći red	Glagoli s infinitivnim završecima <i>-jeti</i> , <i>-ljeti</i> , <i>-njeti</i> i prezentskim <i>-im</i> , <i>-iš</i> , <i>-i...</i> npr. željeti, gorjeti, boljeti i dr. Većina tih glagola izvedena je od pridjeva te znači biti i postajati ono što znači pridjev, npr. <i>bijeljjeti</i> – <i>bijelim</i> – <i>bijelio</i> – <i>bijeljela</i> ,	Glagoli koji primaju umetak <i>-ě-</i> , npr. um-ě-ti

	<i>oslijepjeti – oslijepim – oslijepio – oslijepjela</i> i dr.	
Četvrta vrsta/ Četvrti red	Glagoli s infinitivim završetcima -iti i prezentskim -im, -iš, -i... npr. <i>baciti – bacim – bacio, žurim – žuriti – žurio, javiti – javim – javio</i> . Ovdje idu i glagoli izvedeni od opisnih pridjeva sa značenjem činiti nešto da ima ono svojstvo koje se izriče pridjevom, npr. <i>bijeliti – bijelim – bijelio, crveniti – crvenim – crvenio</i> , itd.	Glagoli koji primaju umetak -i-, npr. <i>sol-i-ti</i>
Peta vrsta/ Peti red	Glagoli sa završetcima -ati u infinitivu te -im, -em, -jem, -am u prezentu. Ovdje ne pripadaju glagoli na -ovati, -evati, -ivati koji se nalaze u šestoj vrsti.	Glagoli koji primaju umetak -a-, npr. <i>pad-a-ti</i>
Prvi razred	ispred -ati nalazi se č, j, š, ž, št, žd, a prezentski su nastavci -im, iš, -i... npr. <i>čučati, nastojati, vrištati</i>	-
Drugi razred	Glagoli koji prezent tvore nastavcima -em, -eš, -e te glagoli na -vati koji u prezentu v zamjenjuju sa j, npr. <i>pljuvati, davati</i> .	-
Treći razred	Glagoli s prezentskim nastavcima -jem, -ješ, -je... koji na granici morfema uzrokuju jotaciju, npr.	-

	<i>skakati – skačem, glodati – glodem i dr.</i>	
Četvrti razred	Glagoli s prezentskim nastavcima <i>-am, -aš, -a...</i> kojih ima mnogo, npr. <i>čuvati, gledati, zidati, mijenjati</i>	-
Šesta vrsta/ Šesti red	Glagoli na <i>-ovati, -evati, -ivati</i> koji u prezentu zamjenjuju <i>-ati, -ov, -ev, -iv</i> , sa <i>-uj</i> , npr. <i>kupovati – kupujem, štovati – štujem...</i>	Glagoli koji primaju umetak <i>-ava-, -eva-, -iva-, -ova-</i> , npr. <i>prod-ava-ti, bič-eva-ti, naselj-iva-ti, kup-ova-ti</i>

Iz tablice se može utvrditi kako u Veberovoj slovnici prvom redu pripadaju glagoli u kojih se između korijena i nastavka *-ti* ne nalazi umetak, a takvi su glagoli naprimjer *nes-ti* i *pi-ti*. Drugom redu pripadaju glagoli koji dobivaju umetak *-nu-*, npr. *dig-nu-ti*. Trećem redu pripadaju glagoli koji dobivaju umetak *-ě-*, npr. *um-ě-ti*, a četvrtom redu pripadaju glagoli koji dobivaju *-i-*, npr. *sol-i-ti*. Petom redu pripadaju glagoli koji imaju umetak *-a-*, npr. *pad-a-ti*. U šestom redu nalaze se glagoli koji imaju umetke *-ava-* (*prod-ava-ti*), *-eva-* (*bič-eva-ti*), *-iva-* (*naselj-iva-ti*), *-ova-* (*kup-ova-ti*).³⁶

Glagoli se u suvremenim hrvatskim gramatikama dijele na glagolske vrste, a ne kao u Vebera na glagolske redove te se neke vrste dijele i na razrede s obzirom na njihov infinitivni završetak i način tvorbe prezenta. Upravo se o takvoj podjeli glagola govori u završnom radu *Glagolske vrste i razredi u suvremenim gramatikama* u kojemu se prikazuje podjela glagola na vrste i razrede i uspoređuje pripadnost glagola pojedinim vrstama u trima suvremenim gramatikama: Silić-Pranjakovićevoj *Hrvatskoj gramatici*, *Hrvatskoj gramatici* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje te u *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* skupine autora. U suvremenim gramatikama glagoli su podijeljeni u znatno veći broj glagolskih vrsta i razreda u odnosu na Veberovu podjelu. Broj glagolskih vrsta i razreda različiti su za svaku suvremenu gramatiku, a najrazvedenija je podjela glagola na vrste u Silićevoj i Pranjakovićevoj gramatici u kojoj se prva vrsta dijeli na čak osamnaest razreda. Uspoređujući Veberovu i Težak-Babićevu podjelu može se primijetiti kako Težak i Babić navode šest vrsta, a Veber šest glagolskih

³⁶ Usp. Veber, 1871.: 55.

redova, ali je Težak-Babićeva podjela opširnija i detaljnija. Unutar prve vrste nalazi se sedam razreda, druga, treća, četvrta i šesta vrsta ne dijele se na razrede, a peta vrsta broji četiri razreda.³⁷ Veber dijeli glagole s obzirom na to nalazi li se umetak između infinitivnog nastavka i korijena ili se ne nalazi, a Težak-Babić glagole dijele s obzirom na infinitivni završetak i tvorbu prezenta koju Veber izrekom uopće ne spominje prilikom objašnjavanja pojedinih redova. Tako na primjer Veber prilikom opisa petog reda navodi samo da petom redu pripadaju glagoli koji između korijena glagola i infinitivnog -ti primaju umetak a, npr. pad-a-ti. Opis pete vrste mnogo je opširniji u Težak-Babić gramatici. Težak i Babić navode kako petoj vrsti pripadaju glagoli sa završetcima -ati u infinitivu te -im, -em, -jem, -am u prezentu. Od pete vrste izuzimaju glagole na -ovati, -evati, -ivati, koji pripadaju šestoj vrsti. Razlika između glagola pete i šeste vrste je u tome što glagoli šeste vrste koji završavaju na – ovati, -evati, -ivati u prezentu nakon odbacivanja -ati s -uj- zamjenjuju -ov-, -ev-, -iv-. U trećem razredu pete vrste pri tvorbi prezenta dolazi do jotacije; glas j sa završnim glasom osnove smjenjuje se po jotacijskim pravilima, primjer: *mic-ati, mičem, vez-ati, vežem*. (Težak, Babić, 2003.: 143.) Prema prezentskim nastavcima petu vrstu dijele na još četiri razreda.

³⁷ Usp. Težak, Babić, 2003.: 137.- 144.

Zaključak

Jezikoslovno oblikovanje hrvatskoga standardnoga jezika u 19. stoljeću obilježeno je djelovanjem zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca. Adolfo Veber Tkalčević i predstavnici zagrebačke škole zalagali su se za stvaranje jedinstvenog hrvatskog književnog jezika i jezičnu čistoću čuvajući pritom tradiciju i njegujući jezik štokavske stilizacije. Unatoč tim nastojanjima pobjeđuju načela hrvatskih vukovaca koji nastoje književni jezik oblikovati prema Karadžićevu uzoru. U *Slovnici hèrvatskoj za srednja učilišta* prepoznaje se norma zagrebačke filološke škole u slovopisnim i u pravopisnim obilježjima kao i u upotrebi hrvatskoga nazivlja.

Uspoređivanjem glagola i glagolskih kategorija može se zaključiti kako su glagoli u Vebera podijeljeni na malo drugačiji način u odnosu na podjele u suvremenim gramatikama. Glagoli se dijele po značenju, po trajanju čina i po infinitivu, a u suvremenim gramatikama podijeljeni su po značenju, po vidu i po predmetu radnje. U podjeli prema infinitivu Veber dijeli glagole na redove, a suvremene gramatike navode podjelu na glagolske vrste i razrede sukladno infinitivnom završetku glagola i tvorbi prezenta. Tako se u Vebera razlikuje šest glagolskih redova, a u suvremenim je gramatikama broj glagolskih vrsta i razreda različit za pojedinu gramatiku. U slovnici se govori i o podjeli glagola prema konjugaciji u pet skupina, a to su pomoćni glagoli, nepravilni glagoli, neosobni glagoli, pravilni glagoli i manjkavi glagoli.

Uspoređujući glagolska vremena i načine koji se nalaze u suvremenim gramatikama te vremena i načine koje navodi Veber, moguće je primijetiti određene promjene. Promjene se očituju u (ne)postojanju nekih oblika i nazivlju glagolskih vremena i načina. Tako Veber ne spominje aorist kao prošlo svršeno vrijeme, već govori o perfektu *historičkom* koji se tvori na isti način i izriče prošlu svršenu radnju. U suvremenim se gramatikama razlikuju dva glagolska pridjeva, pridjev radni i pridjev trpni, a taj se glagolski oblik u Vebera naziva *participij* perfekta srednjega i *participij* perfekta pasivnoga. Glagolski prilog prošli i glagolski prilog sadašnji u Vebera imaju iste nastavke kao u suvremenim gramatikama, ali se nazivaju *participij* i *prislov* glagolskog prezenta aktivnoga i *participij* i *prislov* glagolskog perfekta aktivnoga. Veberov *futur eksaktni* ne dolazi u istom obliku u današnjim gramatikama. Futur drugi, koji se u suvremenom jeziku naziva i futur egzaktni, predbuduće je vrijeme koje se tvori od dvovidnog prezenta pomoćnoga glagola biti i glagolskoga pridjeva radnog i izriče radnju koja će se dogoditi prije neke druge buduće radnje. *Futur eksaktni* u Vebera tvori se od infinitiva biti, nenaglašenog prezenta pomoćnog glagola htjeti i participa perfekta srednjega.

Veber u opisu glagolskih načina govori o indikativu, optativu, imperativu, potencijalu i *indikativu s konjunktivnim česticama* koji se u suvremenim gramatikama ne navodi. Imperativ je jednak i u Vebera i u suvremenim gramatikama. Optativ je u hrvatskom jeziku željni način tj. način koji izriče želju da se ostvari određena glagolska radnja i tvori se od glagolskog pridjeva sadašnjega uz dopune te se ne spominje u svim suvremenim gramatikama. Veber govori o potencijalu, načinu kojim se izriče nada, želja ili uvjet, a u suvremenim se gramatikama govori o pogodbenim načinima, kondicionalu prvom i kondicionalu drugom. Kada se definira kondicional drugi, suvremene ga gramatike stavljaju u isti kontekst s kondicionalom prvim jer izriču isti odnos prema radnji, ali se kondicionalom drugim izražava uvjet (pogodbu) ili mogućnost koja prethodi ostvarenju neke druge prošle radnje.

Iz ovoga se rada može zaključiti kako se glagolska vremena i načini u suvremenim gramatikama i Veberovoj slovnici opisuju uglavnom na sličan ili isti način. Pojedina su vremena i načini promijenili svoje nazive, ali nije došlo do promjena u načinu tvorbe tih oblika; u istom se obliku javljaju u današnjim gramatikama. Došlo je do promjene u tvorbi futura egzaktnog, a suvremeni se kondicional javlja kao potencijal u Vebera. U nekim se suvremenim gramatikama daje samo definicija i tvorba glagolskih vremena dok opis upotrebe i značenja pojedinog vremena izostaje. U drugim je pak gramatikama taj opis cjelovit. U Veberovoj slovnici daje se opširan prikaz značenja i upotrebe glagolskih vremena i načina.

Popis literature

1. Babić, Stjepan, Moguš, Milan. 2011. *Hrvatski pravopis*. Zagreb. Školska knjiga
2. Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb. HAZU i Nakladni zavod Globus.
3. Babić, Stjepan, Brozović, Dalibor, Moguš, Milan, Pavešić, Slavko, Škarić, Ivo, Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb. HAZU i Nakladni zavod Globus.
4. Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb. Nakladni zavod Globus
5. Ham, Sanda. 1998. *Pasivna rečenica u Veberovoj Skladnji*. Riječki filološki dani, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Riječki filološki dani, knjiga II., Rijeka.
6. Ham, Sanda. 2007. *Školska gramatika*. Zagreb. Školska knjiga
7. Katičić, Radoslav. 2000. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb. Hrvatska Akademija znanosti i umjetnosti. Nakladni zavod Globus.
8. Kolenić, Ljiljana. 2000. *Gramatičke definicije u Veberovoj Slovnici i Reljkovićevoj gramatici*. Riječki filološki dani 2000. Rijeka. Filozofski fakultet
9. Kolenić, Ljiljana. 2006. *Pogled u strukturu hrvatske gramatike (Od Kašićeve do Tkalčevićeve)*. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
10. Kolenić, Ljiljana. 2007. *Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja*. (26. 6. 2006.) URL: <http://hrcak.srce.hr/22240> ,prosinac 2017.
11. Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb. Matica hrvatska
12. Pranjković, Ivo; Silić, Josip, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb. Školska knjiga
13. Pranjković, Ivo. 1999. *Jezikoslovne rasprave i članci*. Zagreb. Matica hrvatska
14. Pranjković, Ivo. 1993. *Adolfo Veber Tkalčević*. Zagreb. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
15. Silić, Josip, Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb. Školska knjiga
16. Težak, Stjepko i Babić Stjepan. 2003. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb. Školska knjiga
17. <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos:322> (20.2. 2017.)